

Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, Πολυτεχνική Σχολή
Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης
Μεταπτυχιακό πρόγραμμα σπουδών 'Πολεοδομία- Χωροταξία'

Εμπορευματοποίηση δημόσιων ελεύθερων χώρων

Διπλωματική Εργασία

Συγγραφή / Επιμέλεια: Ιωάννα Αργυρακούλη

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Άσπα Γοσποδίνη

Βόλος, Ιούνιος 2015

---

*στους δικούς μου ανθρώπους
που με στήριξαν,*

Επιβλέπουσα καθηγήτρια

Γοσποδίνη Άσπα, Αρχιτέκτονας Μηχανικός του Αριστοτέλειου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Μάστερ στη Συντακτική Ανάλυση του Χώρου στο Bartlett School of Architecture and Planning, University College London, Διδακτορικό στον Αστικό Σχεδιασμό, Πολεοδομία και Χωρική Ανάλυση στο Bartlett School of Architecture and Planning, University College London

Εξεταστική Επιτροπή

Τροβά Βάσω, Αρχιτέκτονας Μηχανικός του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου Αθήνας, Μάστερ στις προηγμένες αρχιτεκτονικές σπουδές στο Bartlett School of Architecture and Planning, University College London

Μπεριάτος Ηλίας, Αρχιτέκτονας Μηχανικός του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου Αθήνας, Μάστερ στον Πολεοδομικό και Περιφερειακό Σχεδιασμό στο 4ο και 10ο Πανεπιστήμιο Παρισιού, Πτυχίο Ανθρωπογεωγραφίας στο 10ο Πανεπιστήμιο Παρισιού, Διδακτορικό στην Χωροταξία και Γεωγραφία στο 6^ο Πανεπιστήμιο Παρισιού/Σορβόνη

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτριά μου κα. Άσπα Γοσποδίνη για τις χρήσιμες κατευθύνσεις και τις γνώσεις που μου μετέδωσε σε όλη την διάρκεια των σπουδών μου. Επίσης, μεγάλο ευχαριστώ οφείλω στον σύντροφο μου Αρτέμη για την κατανόηση και συμπαράσταση που μου έδειξε σε όλες τις στιγμές που χρειαζόμουν. Τέλος, ένα μεγάλο ευχαριστώ στους γονείς μου, Μαρία-Δημήτρη, για την ηθική υποστήριξη, την φροντίδα, την βοήθεια και τις συμβουλές που μου προσέφεραν και συνεχίζουν να μου προσφέρουν καθώς και στην αδελφή μου Ευαγγελία και την κόρη της Αλεξάνδρα για τα ευχάριστα διαλλείματα κατά την διάρκεια συγγραφής της εργασίας μου.

Περίληψη

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει ως αντικείμενο μελέτης τον δημόσιο χώρο και την τάση ιδιωτικοποίησης αυτού προς μια κατεύθυνση οικονομικής εκμετάλλευσης. Εξετάζει την σχέση δημόσιου και ιδιωτικού επιχειρώντας να εντοπίσει τα ακριβή αίτια που συντελούν στην ολοένα δυσχερέστερη διάκριση μεταξύ τους. Παράλληλα εντοπίζονται οι παράγοντες που συντελούν στην απαξίωση αλλά και στον κατακερματισμό του δημόσιου χώρου αλλά και πώς οι παγκόσμιοι οικονομικοί μετασχηματισμοί έχουν αντίκτυπο σε αυτόν. Ακόμη μέσα από την εργασία αυτή γίνεται μια προσπάθεια κατανόησης και κατηγοριοποίησης των ειδών του δημόσιου χώρου και πώς αυτός μπορεί να λειτουργήσει ως μέσο έκφρασης και προβολής μηνυμάτων καθώς και ως μέσο επικοινωνίας. Επίσης, μελετάται η κοινωνική και οικονομική διάσταση του δημόσιου χώρου καθώς και των ιδιωτικοποιημένων χώρων που παράγονται ως αντικείμενα εκμετάλλευσης του πρώτου μέσα από τον τρόπο που αυτοί βιώνονται από τον καθημερινό αποδέκτη-χρήστη τους. Τέλος, παρουσιάζονται τρόποι αναζωογόνησης του δημόσιου χώρου μέσω της ενίσχυσης των φυσικών χαρακτηριστικών του.

Λέξεις κλειδιά: δημόσιος χώρος, ιδιωτικοποίηση, κυβερνοχώρος, διάκριση, απαξίωση, αναζωογόνηση

Abstract

This thesis has as its object the study of public space and the privatization trend in one direction of the economic exploitation. It examines the relationship between public and private attempting to identify the exact causes that contribute to increasingly difficult distinction between them. While identifying the factors that contribute to depreciation and the fragmentation of public space and how the global economic transformations have an impact on him. Even through this work is an attempt to understand and categorize types of public space and how this can act as a means of expression and display messages and as a means of communication. Also, study the social and economic dimension of public space and of privatized spaces produced as exploitative of the first through the way they experienced from their everyday-user recipient. Finally, presented ways revitalization of public space through the enhancement of natural features.

Key words: public space, privatization, cyberspace, discrimination, decline, revitalization

---

Περιεχόμενα

<i>Περιεχόμενα Εικόνων</i>	vi
<i>Περιεχόμενα Διαγραμμάτων</i>	viii
Εισαγωγή	1
1. Θεωρητικό υπόβαθρο	3
1.1 Ο δημόσιος χώρος στο παρελθόν - ο ρόλος του στις αστικές κοινωνίες.....	4
1.2 Η σημερινή εποχή.....	9
1.3 Το μέλλον.....	12
2. Εμπειρίες δημόσιου χώρου	15
2.1 Δημόσιος χώρος ως μέσο έκφρασης μηνυμάτων.....	15
2.1.1 Ο δημόσιος χώρος ως μέσο έκφρασης τέχνης.....	15
2.1.2 Ο δημόσιος χώρος ως μέσο επιβολής θρησκευτικής εξουσίας.....	17
2.1.3 Ο δημόσιος χώρος ως μέσο εκδήλωσης συναισθημάτων.....	18
2.1.4 Ο δημόσιος χώρος ως μέσο έκφρασης δύναμης και επιβολής.....	19
2.2 Επιτυχημένα παραδείγματα δημόσιου χώρου.....	20
3. Είδη δημόσιου χώρου	24
3.1 Κατηγοριοποίηση δημόσιου χώρου.....	24
3.1.1 Λειτουργικός διαχωρισμός.....	24
3.1.2 Εμπειρικός διαχωρισμός.....	26
3.2 Νέα είδη δημόσιων χώρων.....	37
3.3 Ψηφιακός τόπος/κυβερνοχώρος.....	39
4. Οι διαστάσεις του δημόσιου χώρου	43
4.1 Η κοινωνική διάσταση του δημόσιου χώρου.....	43
4.2 Η οικονομική διάσταση του δημόσιου χώρου.....	47
4.2.1 Διαχωρισμός δημόσιου χώρου με βάση την ελεύθερη πρόσβαση ή μη.....	48
4.2.2 Διαχωρισμός δημόσιου χώρου με βάση την χρήση του ανά κοινωνική τάξη.....	50
5. Σχεδιαστικές κατευθύνσεις	54
Τρόποι αναζωογόνησης δημόσιου χώρου.....	54
6. Συμπεράσματα	60
Παράρτημα	65
Βιβλιογραφία	70

Περιεχόμενα εικόνων

Εικόνα 1.1: Αναπαράσταση Αγοράς αρχαίας Σπάρτης.....	4
Εικόνα 1.2: Νοτιοανατολική άποψη ρωμαϊκού Forum.....	5
Εικόνα 1.3: Μεσαιωνική πλατεία κεντρικής αγοράς, Κρακοβία.....	6
Εικόνα 1.4: Ιταλική αναγεννησιακή πόλη Palma Nova σήμερα.....	7
Εικόνα 1.5: Μετανάστες στην περιοχή του Γερανίου, Αθήνα 2008.....	9
Εικόνα 2.1: Πλατεία Αγ. Μάρκου, Βενετία.....	16
Εικόνα 2.2: Αρχιτεκτονικές συνθέσεις σε δημόσιους χώρους.....	16
Εικόνα 2.3: Το γλυπτό σε δημόσιους χώρους. Παραδείγματα γλυπτών σε πλατείες της Αθήνας.....	17
Εικόνα 2.4: Πλατεία Αγίου Πέτρου, Ρώμη.....	18
Εικόνα 2.5: Ημέρα νίκης, Μάης 1945, Κόκκινη πλατεία, Μόσχα.....	19
Εικόνα 2.6: Σιένα: Piazza del Campo.....	19
Εικόνα 2.7: Τέχνη, Φεστιβάλ, κλειστή οδός για αυτοκίνητα μόνο το βράδυ.....	20
Εικόνα 2.8: Κεντρικός εμπορικός δρόμος του Camden Town.....	21
Εικόνα 2.9: Las Ramblas, ο πιο δημοφιλής δρόμος της Βαρκελώνης.....	22
Εικόνα 2.10: Περαστικοί στο Buchanan Street, Γλασκώβης.....	22
Εικόνα 2.11: Σημείο του δρόμου Bahnhofstrasse, πολυτελή καταστήματα, έντονη κίνηση πεζών και εύκολη πρόσβαση οχημάτων.....	23
Εικόνα 3.1: Στοές.....	26
Εικόνα 3.2: Παραμελημένος χώρος.....	27
Εικόνα 3.3: Αναξιοποίητοι χώροι.....	28
Εικόνα 3.4: 24-ωροι χώροι.....	28
Εικόνα 3.5: Υποβαθμισμένος χώρος Μεταξουργείο, Αθήνα.....	29
Εικόνα 3.6: Χώρος ελεγχόμενης εισόδου.....	30
Εικόνα 3.7: Χώρος δημόσιας διεκδίκησης, περιοχή κέντρο Λάρισας.....	31
Εικόνα 3.8: Χώροι με ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά.....	32
Εικόνα 3.9: Εξαρτημένος χώρος-κυκλοφοριακός κόμβος στη Σαγκάη.....	32
Εικόνα 3.10: Χώρος προϊόν ιδιωτικής διαχείρισης, Canary Wharf, Λονδίνο.....	33
Εικόνα 3.11: Ιδιωτική πόλη, Celebration City (ιδιοκτησία της εταιρίας Disney).....	34
Εικόνα 3.12: Εμπορικό κέντρο-mall.....	35
Εικόνα 3.13: Χώρος αντίγραφο στο Λονδίνο, Chinatown.....	35
Εικόνα 3.14: Τρομακτικός χώρος-Central Park, New York.....	36
Εικόνα 3.15: Εμπορικό κέντρο Athens Mall στην Αθήνα.....	37
Εικόνα 3.16: Οικιστικά συγκροτήματα.....	38
Εικόνα 3.17: Favela Paraisopolis (πόλη του παραδείσου) στο Σάο Πάολο, Βραζιλία.....	39

Εικόνα 3.18: Φωτογραφία από την ταινία Hackers, 1995.....	40
Εικόνα 4.1: Θεματικό πάρκο διασκέδασης Allou Fun Park, Αθήνα.....	50
Εικόνα 5.1: Κίνηση πεζών στην Κοπεγχάγη.....	55
Εικόνα 5.2: Πράσινο σε κοινόχρηστο χώρο της πόλης.....	55
Εικόνα 5.3: Διατάξεις βυθιζόμενων κάδων.....	56
Εικόνα 5.4: Τοιχογραφία επί της τυφλής όψης κτιρίου.....	57
Εικόνα 6.1: «Ίσως η πιο σημαντική δραστηριότητα της πόλης είναι το πολύ συνηθισμένο, το να χαζεύεις τους άλλους ανθρώπους».....	62

Περιεχόμενα Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1: Σημαντικοί σταθμοί στην πορεία διαμόρφωσης του δημόσιου χώρου.....	14
Διάγραμμα 6.1: Βασικοί παράγοντες για έναν επιτυχημένο δημόσιο χώρο.....	61

Εισαγωγή

Ο δημόσιος χώρος ως αναπόσπαστο στοιχείο του αστικού περιβάλλοντος χρήζει ιδιαίτερης προσοχής κατά τον πολεοδομικό σχεδιασμό αφού συμβάλλει στην πολιτική, κοινωνική και χωρική συνοχή ενός τόπου και αντικατοπτρίζει σε μεγάλο βαθμό τον δυναμισμό μιας πόλης, την περιβαλλοντική ποιότητά της καθώς και την ίδια την ταυτότητα του τόπου. Τα οφέλη της ύπαρξης κατάλληλα διαμορφωμένου δημόσιου χώρου για την πόλη και τους κατοίκους της είναι πολλαπλά αφού βελτιώνει το βιοτικό επίπεδο των ανθρώπων που ζουν και εργάζονται στην ίδια την περιοχή, αναβαθμίζει το αστικό περιβάλλον και επιτυγχάνει μεγαλύτερη ασφάλεια στις ζωές των ανθρώπων. Προς την κατεύθυνση της αειφορικής ανάπτυξης λοιπόν των πόλεων και οικισμών η Πολιτεία εισάγει ένα ολοκληρωμένο θεσμικό πλαίσιο με έναν από τους κυριότερους νόμους για τα θέματα αυτά Ν.2508/97, βασικό εργαλείο σχεδιασμού του οποίου είναι και οι αστικές αναπλάσεις περιοχών σε επίπεδο κτιρίων αλλά και του ευρύτερου δημόσιου χώρου.

Ο σύγχρονος δημόσιος χώρος ωστόσο περισσότερο από ποτέ παρουσιάζει μεγάλη παρακμή και απαξίωση ενώ τείνει να χάσει το ρόλο του πυρήνα της κοινωνικής διάδρασης των ατόμων. Ένα φαινόμενο που άρχισε να διαφαίνεται τα προηγούμενα χρόνια κάνοντας πιο έντονη την εμφάνισή του στις μέρες μας είναι **η τάση ιδιωτικοποίησης των δημόσιων χώρων** και των αγαθών με σκοπό τις περισσότερες φορές το κέρδος. Οι μορφές ιδιωτικοποίησης ποικίλουν ανάλογα με τον τρόπο διαχείρισής τους, την λειτουργικότητά τους και γενικότερα τα φυσικά χαρακτηριστικά τους. Μέσα σε αυτό το σύγχρονο πλαίσιο καταστάσεων ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συζήτηση για την σχέση δημόσιου-ιδιωτικού χώρου και για τα ακριβή αίτια συντήρησης αυτού του φαινομένου. Οι αιτίες πολλές φορές δεν είναι ευδιάκριτες καθώς αναγκαία είναι η ιστορική αναδρομή της δημιουργίας και της ύπαρξης δημόσιου χώρου κατά το παρελθόν αλλά και μια ευρύτερη μελέτη του ανασχηματισμού της μεταβιομηχανικής κοινωνίας υπό την επίδραση ενός παγκόσμιου σκηνικού το οποίο συντίθεται από την παγκοσμιοποίηση. Δημιουργούνται σαφώς πολλά ερωτήματα για τα οποία η παρούσα διπλωματική εργασία θα προσπαθήσει να δώσει απαντήσεις, όπως:

- Ποιες είναι οι αιτίες απαξίωσης του δημόσιου χώρου και ποια είναι ίσως τα σημαντικότερα στοιχεία που τον έχουν αντικαταστήσει;

- Ποια είναι τα νέα είδη δημόσιου χώρου που έχουν προκύψει;
- Υπάρχει ταξική διάκριση μεταξύ των ελεύθερα δημόσιων ή ιδιωτικοποιημένων χώρων και ποιες κοινωνικές ομάδες προσεγγίζουν τον καθένα;
- Ποια είναι η πραγματική ανάγκη του σύγχρονου πολίτη; Είναι η ανάγκη για κοινωνική ένταξη μέσω της χωρικής υπόστασης πλέον υπαρκτή;
- Ποιοι είναι οι αποδοτικότεροι τρόποι αναζωογόνησης του δημόσιου χώρου, πώς και από ποιους μπορεί να γίνει αυτό;

Στα πλαίσια της εργασίας αυτής θα μελετήσουμε την έννοια του δημόσιου-ιδιωτικού και στην συνέχεια αφού γίνει κατηγοριοποίηση του δημόσιου χώρου ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην κοινωνική και οικονομική διάσταση αυτών.

1. Θεωρητικό υπόβαθρο

Ως δημόσιος χώρος ορίζεται κάθε χώρος της πόλης, στον οποίο έχουν ελεύθερα πρόσβαση όλοι οι πολίτες και βρίσκεται σε κοινή χρήση (κοινόχρηστος). Πιο συγκεκριμένα ως τέτοιοι χώροι ορίζονται τα πάρκα, τα άλση, οι παραλίες, τα δάση, οι πρασιές, οι πλατείες, τα πεζοδρόμια, οι δρόμοι και οι αρχαιολογικοί χώροι. Ο δημόσιος χώρος μπορεί να χαρακτηριστεί ως η περιοχή που περιβάλλει ιδιοκτησίες σε μια πόλη, «ο χώρος ανάμεσα στα κτίρια», όπως λέει ο Jan Gehl.(2011) Δημόσιος χώρος είναι «ο χώρος όπου όλοι έχουμε δικαίωμα πρόσβασης, χωρίς εισοδηματικούς ή κοινωνικούς περιορισμούς. Είναι οι δρόμοι, οι πλατείες, τα πάρκα, οι παραλίες αλλά και η πρόσβαση στην ποιοτική γνώση, την ψυχαγωγία, τον πολιτισμό». Οι αρχαιολογικοί χώροι εντάσσονται στη σχετική κατηγορία των δημόσιων χώρων εξαιτίας του ιδιαίτερου κοινού ενδιαφέροντος των πολιτών της πόλης, παρά το γεγονός ότι η πρόσβαση σε αυτούς είναι μόνο περιοδικά ελεύθερη. Ο δημόσιος χώρος είναι προϊόν ανταγωνιστικών ιδεών σχετικά με το τι συνιστά αυτόν τον χώρο , ευταξία και έλεγχος των ελεύθερων και πιθανά επικίνδυνων αλληλεπιδράσεων και ποιοι συνιστούν τον 'Δήμο' (Mitchell,1995). Μπορεί να είναι ταυτόχρονα ένας χώρος εξουσίας και δύναμης άρα ως εκ τούτου διεκδικήσιμος, ένας πολιτικός χώρος, ένας χώρος αυξημένης αναγνώρισης αλλά και συνάντησης ξένων, τόπος κοινωνικότητας αλλά και χώρος ανάπτυξης της κοινότητας και της καθημερινής ζωής. Ο αστικός χώρος και η μορφή του αποτελούν τον καθρέφτη της κοινωνικής σύστασης της πόλης και των σχέσεων μεταξύ των κατοίκων της. Οι δημόσιοι χώροι αποτελούν ένα παράθυρο στην ψυχή της πόλης (Sharon Zukin,1995). Αντίστοιχα ως ιδιωτικός ορίζεται ο χώρος που σχετίζεται με ιδιώτες, που δεν ανήκει στο κράτος ή ειδικότερα ο χώρος ο οποίος αποτελεί αυστηρά προσωπική υπόθεση και αφορά σε τρίτους. Ο ιδιωτικός χώρος επομένως αφορά άμεσα την προσωπική ζωή κάποιου και δεν σχετίζεται με την επίσημη κοινωνική ιδιότητά του ή την εργασία (Ψυλλίδης,2006).

Η σχέση του δημόσιου και ιδιωτικού σε μια κοινωνία φανερώνουν πολλές φορές τον βαθμό ακμής ή παρακμής της. Ιστορικά έχει αποδειχθεί ότι στις κοινωνίες που ακμάζουν υπάρχει ανεπτυγμένη η συλλογικότητα και αποτυπώνεται η κυριαρχία του δημόσιου στο ιδιωτικό, ενώ σε κοινωνίες που βρίσκονται σε κρίση η ανάπτυξη των ιδιωτικών συμφερόντων επισκιάζουν το δημόσιο και ο δημόσιος χώρος επιδέχεται πιέσεις (Σαρηγιάννης Γ.,2002).

1.1 Ο δημόσιος χώρος στο παρελθόν - ο ρόλος του στις αστικές κοινωνίες

Μια σύντομη αναφορά στο παρελθόν θα βοηθήσει στην ερμηνεία προσπάθειας διαμόρφωσης δημόσιων ελεύθερων χώρων στις ευρωπαϊκές κοινωνίες και αν αυτός ήταν αποτέλεσμα ευρύτερου σχεδιασμού σε μια προσπάθεια δομικής σύνθεσης της πόλης ή ακανόνιστης διάταξης των πολεοδομικών στοιχείων αυτής.

Στην *αρχαία Ελλάδα* (479π.Χ-86π.Χ) η δημιουργία της «αγοράς» ήταν από τις πρώτες προσπάθειες δημιουργίας ενός χώρου κοινωνικής διάδρασης και ανταλλαγής ιδεών στον δημόσιο υπαίθριο χώρο η οποία χωροθετούνταν στο κέντρο της πόλης. Για ολόκληρη την διάρκεια της περιόδου χώροι όπως η αγορά, οι πλατείες, βρίσκονται στο κέντρο της πόλης ως χώροι συγκέντρωσης των πολιτών και αποτελούν σύμβολο ελεύθερης έκφρασης και διακίνησης ιδεών και αγαθών. Ο κεντρικός χώρος βρίσκεται σε άμεση οπτική επαφή με τους δρόμους που τον περιβάλλουν και ενσωματώνει δημόσιες λειτουργίες, χωρίς ενιαία αντίληψη στη σύνθεση των κτιρίων, αλλά διατηρώντας την ενότητα του με τη σωστή χρήση αναλογιών και υλικών στους ρυθμούς των κτιρίων.

Εικόνα 1.1: Αναπαράσταση Αγοράς αρχαίας Σπάρτης(στο βάθος η Ακρόπολη, δεξιά η περσική στοά που οικοδομήθηκε από τα περσικά λάφυρα, μπροστά ο Αγοραίος Ερμής, πίσω Ανδριάντας)

Πηγή: <http://el.travelogues.gr/collection.php?view=415>

Το πράσινο στην Αθηναϊκή Αγορά ήταν περιορισμένης κλίμακας, αποτελούμενο από συστάδες δέντρων παραπλεύρως των κρηνών ή των δημόσιων κτιρίων. Η ανοιχτή «μη κανονική» αντίληψη της Αθηναϊκής Αγοράς παραπέμπει στο αίθριο που χαρακτηρίζει την αρχιτεκτονική της αρχαίας Ελληνικής κατοικίας.

Μετεξέλιξη της αγοράς κατά την *ρωμαϊκή περίοδο* (86π.Χ-476μ.Χ) αποτέλεσε το ρωμαϊκό «Forum». Η πλατεία-αγορά-Forum θεωρείται επιπλέον ως διοικητικό και θρησκευτικό κέντρο και οι λειτουργίες της προσανατολίζονται περισσότερο στο θέαμα παρά στη συμμετοχή σε πολιτικές δραστηριότητες. Βασική διαφορά τους είναι ότι το Ρωμαϊκό φόρουμ ήταν περικλειστός χώρος – και όχι ανοικτός δημόσιος χώρος όπως η Αγορά – που έκλεινε με πόρτες. Η πρόσβαση επιτρεπόταν από την ανατολή του ηλίου μέχρι την δύση. Επίσης, λόγω του καθεστώτος της μοναρχία, δεν επιτρεπόταν ελεύθερες συζητήσεις. Ο Carcopino αναφέρει χαρακτηριστικά ότι με την είσοδο στο φόρουμ των Πραιτοριανών, κάθε συζήτηση σταματούσε (Γοσποδίνη, 1994). Η *Ρωμαϊκή πόλη* αναπτύχθηκε με ανάλογο σύστημα δρόμων και δημόσιων χώρων, σύμφωνα με το οποίο δινόταν μεγαλύτερη έμφαση στους δρόμους παρά στις πλατείες. Η πλατεία τοποθετείται στο σημείο τομής των δύο κύριων αξόνων από Βορρά προς Νότο και από Ανατολή προς Δύση, ενώ τα σημαντικότερα κτίρια χωροθετούνται αυστηρά και με συμμετρική οργάνωση γύρω από αυτή. Το σχήμα της *αγοράς-forum* είναι τετράγωνο ή ορθογώνιο και τα κτίρια αντιμετωπίζονται ως τμήματα ενός συμπαγούς συνόλου και όχι ως ανεξάρτητες ενότητες. Ταυτόχρονα, σύμφωνα με το μέγεθος της πόλης μπορεί να υπήρχαν περισσότερα του ενός «Forum» με μικτές ή διαχωρισμένες χρήσεις και χαρακτήρα. (Γοσποδίνη 1994).

Εικόνα 1.2: Νοτιοανατολική άποψη ρωμαϊκού Forum

Πηγή: Μπίστη Μ., 2012

Κατά τον *Μεσαίωνα* (476μ.Χ-1420) η έννοια της αγοράς ή του Forum αντικαθίσταται από τη δημιουργία της Πλατείας της Αγοράς η οποία αναπτύσσεται χωρίς σχεδιασμό και δεν ακολουθεί αυστηρά γεωμετρικές αρχές αλλά χωροθετείται στον πυρήνα της πόλης. Η Πλατεία της Αγοράς ορίζεται ως πεδίο έκφρασης δύναμης και κοινωνικής επιρροής των φατριών και της εκκλησίας. Σε αυτόν τον χώρο λοιπόν διαδραματίζεται

καθημερινά η αστική επαφή ενώ λαμβάνει χώρα και η ανταλλαγή πολλές φορές ειδών πρώτης ανάγκης.

Εικόνα 1.3: Μεσαιωνική πλατεία κεντρικής αγοράς, Κρακοβία.

Πηγή:<http://www.clickatlife.gr/taksidi/story/21865>

Την περίοδο του Μεσαίωνα ακολουθεί η περίοδος της **Αναγέννησης** η οποία χωρίζεται διακριτά στην πρώτη Αναγεννησιακή περίοδο (1420-1600) και την δεύτερη Αναγεννησιακή περίοδο (Baroque περίοδος, 1600-1750) η οποία χαρακτηρίζεται γενικότερα περίοδος της υπερβολής με γιγάντιες κλίμακες κατά τον σχεδιασμό. Κατά την περίοδο αυτή οι πλατείες χάνουν τον ρόλο του αυτοτελές συνόλου και θεωρούνται απλά ως στάσεις σε μια ολοκληρωμένη πορεία. Παύουν να ικανοποιούν, το σημαντικό για την κάλυψη των αναγκών του χρήστη, κριτήριο της επάρκειας, τόσο σε έκταση όσο και σε αριθμό, καθώς και της αστικής δικαιοσύνης, αφού η κατανομή αυτών στον αστικό ιστό υπήρξε άνιση (Le Corbusier 1987). Κατά τον **17ο και 18ο αιώνα** η πόλη οργανώνεται με αφετηρία το δημόσιο χώρο (δρόμος-πλατεία) με αυστηρά γεωμετρικές χαράξεις. Οι συμβολισμοί και οι αλληγορίες του σχεδιασμού της αναγέννησης εγκαταλείπονται και ο αστικός χώρος αντιμετωπίζεται θεατρικά, ως η σκηνή που εκτυλίσσεται ο δημόσιος βίος και οι κοινωνικές συναναστροφές. Η περίοδος του **Νεοκλασικισμού** στερεί από την αστική πλατεία το βασικό χαρακτηριστικό του κεντρικού ελεύθερου χώρου, αφού τοποθετεί πάνω σε “βάθρο” κτίρια-μνημεία, περιορίζοντας την ελεύθερη κίνηση στον υπολειπόμενο χώρο περιμετρικά αυτού του στοιχείου. Κατά την περίοδο αυτή, η πλατεία παίζει τον ρόλο της προθήκης για την

έκθεση του αρχιτεκτονικού ή γλυπτικού έργου, χάνοντας τη ζωτικότητα και τη σημασία της για την ίδια την πόλη.

Εικόνα 1.4: Ιταλική αναγεννησιακή πόλη *Palma Nova* σήμερα.

Πηγή: <http://blog.ratestogo.com/wpcontent/uploads/2008/02/palmanovaitaly.jpg>

Στις *αρχές του 20^{ου} αιώνα* η Ελλάδα περνά σε μια νέα παραγωγική φάση, δίνοντας στις πόλεις της τον χαρακτήρα μιας σύγχρονης πόλης. Δρομολογούνται έργα κοινής ωφέλειας όπως ηλεκτροδότηση, ύδρευση και μεταφορές. Το πολεοδομικό τοπίο μεταβάλλεται ριζικά ως συνέπεια πολλών παραγόντων όπως η Μικρασιατική καταστροφή και η προσπάθεια δημιουργίας χώρων για την στέγαση και την ένταξη των προσφύγων στην ελληνική κοινωνία αλλά και η θεσμοθέτηση νομικού πλαισίου για την εμπορευματοποίηση της κατοικίας και του ΓΟΚ του 1929 με τον οποίο ο επιτρεπόμενος αριθμός ορόφων αυξήθηκε αποτελέσματα των οποίων ήταν η πολυκατοικιοποίηση του κέντρου των πόλεων και η έλλειψη ελεύθερου δημόσιου χώρου. Το 1933 στο 4ο CIAM διατυπώθηκε η Χάρτα των Αθηνών, η οποία περιλαμβάνει μια μελέτη των προβλημάτων της σύγχρονης ευρωπαϊκής πόλης και μια σειρά προτάσεων. Η ανάλυση των προτάσεων βασιζόταν σε δύο κύριους άξονες. Ο ένας προέρχεται από την άποψη ότι η ύπαρξη της ατομικής ιδιοκτησίας έχει ολέθρια επίδραση στην πολεοδομία, ενώ στον άλλο θέτεται ως βασική προτεραιότητα η λύση στα προβλήματα της πόλης που ταυτίζονται με τις αρχές του Le Corbusier και την τεχνοκρατική αποκοινωνικοποίηση της πόλης¹.

¹ Δεσποτόπουλος Ι., *Η ιδεολογική δομή των πόλεων*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., Αθήνα, 1997, σελ. 7

Έτσι λοιπόν με την Χάρτα των Αθηνών προκύπτει η θεωρία της «λειτουργικής πόλης» η οποία εκφράζει τις τέσσερις βασικές λειτουργίες της πόλης: κατοικία, εργασία, αναψυχή και κυκλοφορία. Συνέπεια αυτών είναι το zoning, όπου οι λειτουργίες της πόλης χωρίζονται σε ζώνες και η πόλη διαρθρώνεται στο χώρο σε αυστηρά καθορισμένες περιοχές κατοικίας, εργασίας και αναψυχής. Η κατοικία είναι η σημαντικότερη λειτουργία, αλλά δεν διαχωρίζεται από τις υπηρεσίες, ενώ η αναψυχή απαιτεί άνεση ελεύθερων χώρων, οι οποίοι δεν αρκεί να συγκεντρώνονται σε ορισμένες ζώνες αλλά πρέπει να αποτελούν ένα ενιαίο σύνολο². Η κυκλοφορία ρυθμίζεται ανάλογα με τα μεταφορικά μέσα και οι δρόμοι είναι επίσης χωρισμένοι σε κατηγορίες: κύριοι άξονες, άξονες οχημάτων, περιπάτου και κατοικίας (Χόρμπα Κ., 2012). Με αυτούς τους κανόνες κτίστηκαν και αναδομήθηκαν αρκετές πόλεις μέχρι το 1960 περίπου. Το μοντέλο της αστικής ανάπτυξης κατά την μεταπολεμική περίοδο 1950-2000 απαξιώνει τον δημόσιο χώρο και αυξάνει ραγδαία την πυκνότητα δόμησης. Οι μεταπολεμικές πολιτικές έπρεπε να περιλαμβάνουν συνθήκες απασχόλησης, αξιοπρεπείς συνθήκες στέγασης, κοινωνικής παροχής, ευημερίας και ευκαιρίας για ένα καλύτερο μέλλον. Με την εφαρμογή των μοντέρνων θεωριών εισήχθη στις πόλεις ο διαχωρισμός των χρήσεων γης κατά ζώνες. Γύρω από τοπικά κέντρα υπήρχαν οι περιοχές αμιγούς κατοικίας, τα οποία στέγαζαν όλες τις χρήσεις γης, εκτός από τη βιομηχανία. Το αποτέλεσμα ήταν η δημιουργία τοπικών κέντρων πολεοδομικών ενοτήτων και μια μη ιεραρχημένη πολυκεντρική δομή³. Με την εφαρμογή των μοντέρνων θεωριών που αντικατέστησαν πλατείες και δρόμους σε ζώνες πρασίνου και μοναχικές διαδρομές δημιουργήθηκαν νέα προβλήματα που άλλαξαν την εικόνα του δημόσιου χώρου και τον ρόλο που επιτελούσε κατά το παρελθόν. Από την δεκαετία του '80 μέχρι και το τέλος του 20^{ου} αιώνα το φαινόμενο της ψυχαγωγίας και της ενημέρωσης μέσω της τηλεόρασης καθώς και ο έντονα καταναλωτικός τρόπος ζωής έρχονται με την σειρά τους να υποβαθμίσουν την αξία των δημόσιων ελεύθερων χώρων ως χώρων κοινωνικοποίησης και ανταλλαγής ιδεών, οδηγώντας τους κατοίκους της σε κοινωνική αποξένωση. Ένταση στο πρόβλημα φέρουν και τα μεταναστευτικά ρεύματα του '91 και '97 δημιουργώντας πολύ-εθνικές και πολύ-πολιτισμικές κοινωνίες και μεταβάλλοντας την ταυτότητα της πόλης.

² Benevolo L, *Η πόλη στην Ευρώπη*, μτφρ. Παπασταύρου Αν., εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2009, σελ. 319

³ *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, επιμ. Γοσποδίνη Ασ.-Μπεριάτος Ηλ., εκδ. Κριτική, Αθήνα, 2006, σελ. 27

Εικόνα 1.5: Μετανάστες στην περιοχή του Γερανίου, Αθήνα 2008

Πηγή: Μπίστη Μ., 2012

1.2 Η σημερινή εποχή

Οι παγκόσμιοι οικονομικοί μετασχηματισμοί αλλά και η ανάπτυξη της τεχνολογίας έχουν ως αποτέλεσμα τον μετασχηματισμό της πόλης. Η πληροφορική έκρηξη και οι υψηλής ταχύτητας μεταφορές και τα δίκτυά τους διαμορφώνουν ένα νέο καθεστώς «τεχνητής εγγύτητας» που αντικαθιστά τη «χωρική» εγγύτητα που ιστορικά αποτελούσε αναγκαία προϋπόθεση ανάπτυξης της πόλης και του τόπου (Αίσωπος, 2006 «Η διάχυτη πόλη» στο Γοσποδίνη και Μπεριάτος (επιμ.) 2006: σ. 107). Η πόλη επεκτείνεται πέρα από τα όρια της πόλης σε αγροτικές ή ημι-αγροτικές περιοχές. Βασικό ρόλο για την μετακίνηση των κατοίκων τους προς το αστικό κέντρο είναι το αυτοκίνητο, ενώ ο δημόσιος χώρος υποτιμάται και περνά σε δεύτερη μοίρα. Σημαντικοί ωστόσο παράγοντες για την αλλαγή της αστικής δομής μιας πόλης και της έλλειψης ελεύθερα δημόσιων χώρων είναι τόσο η ταχύτητα ανάπτυξης των πόλεων όσο και η πυκνότητα αυτών.

Το πρόβλημα της έλλειψης δημόσιων χώρων παρουσιάζεται εντονότερο κατά την τελευταία δεκαπενταετία και ιδιαίτερα μετά την ανάληψη της διοργάνωσης των Ολυμπιακών Αγώνων από την χώρα μας. Στο πλαίσιο αυτό εφαρμόστηκαν νέες πολιτικές πρακτικές, κύρια στοιχεία των οποίων είναι η εμπορευματοποίηση και η ιδιωτικοποίηση των δημόσιων χώρων, οι συμπράξεις ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, και η εξασφάλιση καλύτερων προϋποθέσεων για ιδιωτικές επενδύσεις (Πουρναρά,2013). Χαρακτηριστικό παράδειγμα που αποτυπώνει την ένταση αυτή του προβλήματος της έλλειψης χώρων είναι η συγκρότηση συντονιστικής επιτροπής στην Αθήνα, τον Μάρτιο του 1996, για την προστασία των ελεύθερων δημόσιων χώρων της αλλά και των γύρω δήμων από δεκατρείς συλλόγους και κινήσεις πολιτών.

Μεγάλο μέρος των κεφαλαίων που έχουν επενδυθεί για τα ολυμπιακά έργα, δαπανάται στις σημειακές αναπλάσεις. Οι ανασχεδιασμοί των δημόσιων χώρων γίνονται προς όφελος ιδιωτικών συμφερόντων και εις βάρος του δημοσίου, απουσία εφαρμογής νόμων, ενώ οι παρεμβάσεις που γίνονται στα κέντρα των πόλεων δεν βοηθούν στην ανασύσταση του δημόσιου χώρου. Σύμφωνα με τον Carmona (2010b) διατρέχουμε μία περίοδο όπου η παραγωγή νέων μορφών δημόσιου χώρου έχει συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που εναρμονίζονται με τον στόχο προσέλκυσης και εξυπηρέτησης ατόμων και κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε οικονομική θέση να καταναλώσουν.

Υπό τον ιδεολογικό μανδύα των Ολυμπιακών αγώνων η χώρα και ιδιαίτερα η Αθήνα μετατράπηκε σε ένα εργοτάξιο-υποδοχέα τεράστιου ύψους δημόσιων και ιδιωτικών πόρων με τα έργα υποδομής. Μεταξύ πολλών άλλων αξίζει να σημειωθεί ότι από το πρόγραμμα για το Ολυμπιακό Πράσινο φυτεύτηκε λιγότερο από το 5% των προβλεπόμενων δέντρων και ότι ούτε ένας ποδηλατόδρομος δεν σχεδιάστηκε και δεν υλοποιήθηκε με αφορμή την Ολυμπιάδα του 2004 (Γιαννίρης Η.,2012). Με τους Αγώνες χρηματοδοτήθηκε ένας, επίσης, μεγάλος αριθμός έργων αθλητικής υποδομής και ολυμπιακών εγκαταστάσεων από το δημόσιο οι οποίοι με το νόμο 3342/2005 παραδόθηκαν στην Ολυμπιακά Ακίνητα Α.Ε., μια εταιρία που δεν ανήκει στον ευρύτερο δημόσιο τομέα και δεν ελέγχεται από τη Βουλή. Η εταιρία αυτή έχει ήδη ξεκινήσει να εκμισθώνει τις Ολυμπιακές Εγκαταστάσεις σε ιδιώτες μεγαλοεπιχειρηματίες κάνοντας την απόδοση των Ολυμπιακών Εγκαταστάσεων, για συλλογικές λειτουργίες της πόλης, να μοιάζει μακρινό όνειρο. Οι νέες λειτουργίες της πόλης που αναπτύσσονται συνδέονται με το νέο μοντέλο ανάπτυξης. Με την

δυνατότητα εκποίησης της δημόσιας περιουσίας νέα επιχειρηματικά κέντρα, νέοι εμπορικοί πόλοι, νέες ξενοδοχειακές και ψυχαγωγικές εγκαταστάσεις, συγκροτήματα αναψυχής και διασκέδασης, θεματικά πάρκα, συνεδριακά και εκθεσιακά κέντρα, κόμβοι συνδυασμένων μεταφορών, αποθηκευτικοί χώροι, εγκαταστάσεις νέων τεχνολογιών, νέα συγκροτήματα γραφείων και μεγάλα οργανωμένα συγκροτήματα κατοικιών, αναδεικνύονται στο προϋπάρχον χωρικό σύστημα της πόλης και επηρεάζουν την δομή και λειτουργία της.

Στην σημερινή λοιπόν εποχή εντείνεται η ρευστότητα της σχέσης μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού με συνεχόμενες αλληλοεπιδράσεις. Ο Mike Davis (1992) στο βιβλίο του *City of Quartz* εστιάζει στη μετάλλαξη ή και κατάργηση της έννοιας του δημόσιου χώρου και στην επίδραση του ρόλου της «ασφάλειας» στην πόλη. Ο François Ascher (1995) χρησιμοποιεί τον όρο «μετάπολη» για να περιγράψει αυτή τη νέα μορφή χαλαρής αστικής συγκέντρωσης με κέντρο τη μητρόπολη για τη διαμόρφωση μιας δεξαμενής εργασίας, κατοίκησης και δραστηριοτήτων. (αναφέρονται στο Αίσωπος, 2006 «*Η διάχυτη πόλη*» στο Γοσποδίνη και Μπεριάτος (επιμ.) 2006: σ. 109-110). Έντονα κάνει την εμφάνισή του το φαινόμενο της ιδιωτικοποίησης, του κατακερματισμού του δημόσιου χώρου, του τρόπου ζωής και των κοινωνικών σχέσεων σε όλες τις σύγχρονες πόλεις. Η κεφαλαιοποίηση του δημόσιου αστικού χώρου και η μετάθεση των λειτουργιών του σε ιδιωτικούς χώρους και η παραχώρηση του δημόσιου χώρου για ιδιωτική χρήση και κατανάλωση, συνθέτουν το σκηνικό της εμπορευματοποίησης της αστικής εμπειρίας (Ασπρογέρακας Ε., 2002). Αποτέλεσμα της ιδιωτικοποίησης του δημόσιου χώρου είναι η προσπάθεια επιβολής ελέγχου και εξουσίας του δημόσιου βίου είτε με την μορφή της αστυνόμευσης περιοχών και κοινωνικών ομάδων είτε μέσω της εμπορευματοποίησης των δημόσιων αγαθών. Ένα άλλο φαινόμενο ,αντίθετο με την τάση ιδιωτικοποίησης δημόσιου χώρου αλλά άμεσα εξαρτώμενο από την σχέση δημόσιου ιδιωτικού, είναι η δημοσιοποίηση του ιδιωτικού βίου μέσω των σύγχρονων μέσων κοινωνικής δικτύωσης και των μέσων μαζικής ενημέρωσης, μετατρέποντας την ιδιωτική σφαίρα σε εμπορεύσιμο προϊόν.

Συνοψίζοντας, οι σημαντικότερες μορφές ιδιωτικοποίησης δημόσιου ελεύθερου χώρου είναι:

- ***Η μετάθεση της εμπορικής δραστηριότητας, της ψυχαγωγίας και της κατανάλωσης σε ελεγχόμενους χώρους (πολυχώρους) .***

- **Η ιδιωτικοποίηση της παραθαλάσσιας ζώνης.**
- **Οικιστικά συγκροτήματα με ιδιωτικές οργανωμένες υποδομές όπως δικούς τους δρόμους, πάρκα, ολοκληρωμένο δίκτυο ύδρευσης και αποχέτευσης κ.τ.λ.**
- **Η ιδιωτικοποίηση δημόσιου ελεύθερου χώρου από καταστήματα, καφετέριες ως αποτέλεσμα υπερδιαχείρισης αυτού με βασικό στόχο το κέρδος.**

Αλλαγή στο συνεχές και επαναλαμβανόμενο σκηνικό της έντονης ιδιωτικοποίησης των δημόσιων ελεύθερων χώρων λόγω κυρίως της συσσώρευσης κεφαλαίου από οικονομικά ισχυρές επιχειρήσεις διαχείρισης της γης και των αξιών, με άλλοτε μικρή δημόσια παρέμβαση και άλλοτε με πλήρη απουσία αυτής, έρχεται να επιφέρει η προσφυγή της χώρας στο Διεθνές Νομισματικό ταμείο το 2010. Με την προοπτική της ψήφισης του πρώτου μνημονίου το 2011 ξεσπά ένα τεράστιο κύμα αντιδράσεων με διττό χαρακτήρα. Από την μια η οργή του κόσμου εκδηλώνεται βίαια και εκτονώνεται στην ίδια την πόλη, καίγοντας και λεηλατώντας είτε δημόσια είτε ιδιωτική περιουσία και από την άλλη επανανοηματοδοτείται ο δημόσιος χώρος (Μπίστη Μ.,2012).

1.3 Το μέλλον

Η σημερινή πραγματικότητα είναι δυσοίωνη. Ο δημόσιος αστικός χώρος συνεχώς συρρικνώνεται. Οι αιτίες είναι πολλές και μετρούν ήδη αρκετά χρόνια για την ελληνική κοινωνία. Ένταση στο πρόβλημα φέρει η παγκοσμιοποίηση και η τάση εκμετάλλευσης οποιασδήποτε έκτασης γης με σκοπό το κέρδος. Οι σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων γίνονται ασθενέστερες. Η περιορισμένη κοινωνική επαφή τους λαμβάνει χώρα κατά κύριο λόγο μόνο στο εργασιακό τους περιβάλλον. Η κρατική μέριμνα και οι πολεοδομικοί μηχανισμοί για την επίλυση των αστικών προβλημάτων πυκνότητας, έλλειψης χώρων πρασίνου, αερισμού, δροσισμού και ηλιασμού είναι περιορισμένοι έως ανύπαρκτοι. Την ολοένα αυξανόμενη τάση για εγκατάλειψη δημόσιων χώρων ή και εκμετάλλευσης αυτών με σκοπό το κέρδος έρχεται να ενισχύσει η ατομική απομόνωση του καθενός και η ψευδαίσθηση της κάλυψης καθημερινών του αναγκών μέσω του διαδικτύου. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (social media) όρος βγαλμένος από τον σκοπό που εξυπηρετούν, την κοινωνική διάδραση των ανθρώπων, και τα κοινωνικά δίκτυα (social networks) κατακτούν με εκπληκτικά αυξανόμενους ρυθμούς όλο και περισσότερους χρήστες (Zhang, 2010). Η εξέλιξη στον χώρο των κοινωνικών δικτύων είναι τεράστια αφού επιτρέπει την ενεργή συμμετοχή του χρήστη αλλά συγχρόνως και

την αλληλεπίδρασή του με άλλον χρήστη. Έχουν αντικαταστήσει σε μεγάλο βαθμό την κοινωνική επαφή δύο ατόμων που άλλοτε λάμβανε χώρα σε πραγματικό φυσικό χώρο και χρόνο, σε συνθήκες άυλης εικονικής πραγματικότητας. Μέσω των κοινωνικών δικτύων οι άνθρωποι πλέον μιλούν, μοιράζονται, συμμετέχουν, αισθάνονται, απορρίπτουν, δικτυώνονται και γενικότερα ζουν μια διαφορετική ίσως πραγματικότητα υπό συνθήκες απόλυτης ασφάλειας και ιδιωτικότητας μέσω της σύνδεσής τους με άλλα όμοια άτομα με κοινά χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα. Γνωστά κοινωνικά δίκτυα με μεγάλη απήχηση στους χρήστες είναι κάποια όπως το Facebook, το Twitter, το LinkedIn τα οποία εξυπηρετούν κοινούς σκοπούς όπως η κοινωνική συναναστροφή και η πληροφόρηση. Όπως κάθε εργαλείο έτσι και αυτά καθορίζουν τον βαθμό χρησιμότητά τους και την ποιότητά τους από τον τρόπο με τον οποίο βρίσκουν εφαρμογή. Ο υπολογιστής και ο χώρος του διαδικτύου είναι σημαντικά εργαλεία τεχνολογικής προόδου τα οποία αναδεικνύουν την σημασία τους ανάλογα με τον χρήστη. Υπάρχουν ωστόσο αντικρουόμενες απόψεις για το αν συντελούν πραγματικά στην κοινωνική εξέλιξη του ατόμου, το βέβαιο είναι ότι προσφέρουν δυνατότητες που τα προηγούμενα χρόνια φάνταζαν ανυπέρβλητα εμπόδια όπως η εξ αποστάσεως εκπαίδευση. Κάποιοι θεωρούν πως η ζωή του μέλλοντος θα είναι απόλυτα συνδεδεμένη με τον διαδικτυακό χώρο ενώ κάποιοι άλλοι εκφράζουν την άποψη ότι, «Στην κοινωνία του άμεσου μέλλοντος δεν υπάρχει θέση για τον ηλεκτρονικό υπολογιστή. Η υπολογιστική ισχύς θα απελευθερωθεί από αυτόν και θα διαχυθεί στον περιβάλλοντα χώρο. Ο υπολογιστής θα εξαφανιστεί μέσα στον ιστό της ζωής. Αντικείμενα καθημερινής χρήσης όπως ρούχα, στυλό, χαρτί, έπιπλα, κινητές, ή σταθερές συσκευές θα εξελιχθούν σε έξυπνα τεχνουργήματα (smart artifacts), τα οποία θα διαθέτουν δυνατότητες αίσθησης του περιβάλλοντος, ασύρματης διασύνδεσης και εκτέλεσης υπολογιστικών εργασιών, οι οποίες θα γίνουν αναπόσπαστο τμήμα των καθημερινών μας δραστηριοτήτων, θα παρέχεται παντού και πάντα και θα θεωρείται το ίδιο αυτονόητο όπως σήμερα η ηλεκτρική ενέργεια.» (Καμέας Α.,2004).

Διάγραμμα 1.1: Σημαντικοί σταθμοί στην πορεία διαμόρφωσης του δημόσιου χώρου

Χρονολογία	479 π.Χ. - 86 π.Χ.		Κλασική Περίοδος - αρχαία ελληνική «πόλις», «Αγορά» -Αθήνα
	86 π.Χ. - 476 μ.Χ.		Ρωμαϊκή Περίοδος - «Forum»
	476 - 1420 μ.Χ.		Μεσαίωνας - «Πλατεία της Αγοράς», Κτίριο της κεντρικής αγοράς, «πλατεία της εκκλησίας», τείχη: ψυχαγωγία, δρόμος: νέος εμπορικός χαρακτήρας
	1420 - 1600 μ.Χ.		Πρώτη Αναγεννησιακή Περίοδος - Έντονη κανονικότητα & γεωμετρικότητα, ανθρώπινη κλίμακα, αρμονικές αναλογίες διαστάσεων
	1600 - 1750 μ.Χ.		Δεύτερη Αναγεννησιακή Περίοδος, Baroque Περίοδος - Υπερβολή στη χρήση του άξονα, απεριόριστη προβολή, γιγαντιαίες κλίμακες
	1920 - 1970 μ.Χ.		Μοντερνισμός, Φονξισμός, Κονστρουκτιβισμός - Ομογενοποίηση χώρου & προϊόντων αυτού, αναπαραγωγή γενικών προτύπων, παραγωγή δημόσιου χώρου σύμφωνα με τις ανάγκες του «μέσου χρήστη», αποκοπή σχεδιασμού & τοπικής κοινωνίας
	1960 - 1970 μ.Χ.		Υστερομοντερνισμός - Ανάδειξη ταυτότητας χρήστη, επιστροφή στα παραδοσιακά χωρικά στοιχεία πόλης (δρόμος, πλατεία, γειτονιά)
	1970 - 1980 μ.Χ.		Μεταμοντερνισμός, Αποδόμηση - Οικονομία ελεύθερης αγοράς, αποκοπή από υποκείμενο & περιεχόμενο, ανταγωνισμός σε κλίμακα, οπτική, θεματολογία, «μέσος χρήστης»,
	1980 - 2012 μ.Χ.		Αντικατάσταση κοινωνικής διάδρασης με κατανάλωση - Αστικά περιβάλλοντα υβριδικού χαρακτήρα - προϋποθέσεις εισόδου & χρήσης - ομογενοποίηση του χώρου - έλλειψη αυθεντικότητας - εμπορευματοποίηση δημόσιου χώρου - τεχνολογία
	2012 μ.Χ.+		Τεχνολογίες και η ψηφιακή κοινωνία - δημιουργία νέων υβριδικών χώρων

Πηγή: Ζάχος Δημήτριος

2. Εμπειρίες δημόσιου χώρου

Ο δημόσιος χώρος αποτελούσε και αποτελεί πεδίο δραστηριοποίησης του ανθρώπου ως εκ τούτου μπορεί να λάβει πολλές μορφές ανάλογα με το είδος των δραστηριοτήτων που λαμβάνουν χώρα σε αυτόν. Δεδομένου ότι ο δημόσιος χώρος αποτυπώνει πλήρως την ιδεολογία της εποχής του τόπου στον οποίο ανήκει μπορεί να λειτουργήσει κάθε στιγμή ως μέσο έκφρασης πολλαπλών μηνυμάτων.

2.1 Δημόσιος χώρος ως μέσο έκφρασης μηνυμάτων

Από τα αρχαία χρόνια μέχρι σήμερα οι δημόσιοι χώροι λειτουργούν ως χώροι ελεύθερης έκφρασης, κίνησης και δράσης των ελεύθερων πολιτών, ως χώροι αναψυχής και κοινωνικής επαφής, ως χώροι διεκδίκησης, αντίστασης και επανάστασης, αλλά και ως χώροι της δημόσιας σφαίρας, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την ιδιαίτερη σημασία που έχουν για το κοινωνικό σύνολο. Από τις πρώτες προσπάθειες δημιουργίας ενός χώρου κοινωνικής διάδρασης και ανταλλαγής ιδεών στον δημόσιο υπαίθριο χώρο ήταν κατά την αρχαία Ελλάδα η αγορά η οποία χωροθετούνταν στο κέντρο της πόλης και μετεξέλιξη αργότερα αυτής κατά τον Μεσαίωνα η Πλατεία της αγοράς. Ο όρος λοιπόν πλατεία αλλά και δρόμος παραπέμπει στις πιο διαδεδομένες μορφές δημόσιου χώρου.

Οι αστικοί υπαίθριοι χώροι χωρίζονται στις εξής κατηγορίες (Αραβαντινός Αθ., Κοσμάκη Π., 1988):

- A) Οι κήποι και τα πάρκα, τα οποία λειτουργούν ως τόποι ανάπαυσης και αναψυχής ή σαν χώροι εισαγωγής σε σημαντικά κτίρια.
- B) Οι δρόμοι και οι πλατείες: ενιαίες επιφάνειες με κύριο προορισμό την υπαίθρια κοινωνική ζωή και ανταλλαγή.

2.1.1 Δημόσιος χώρος ως μέσο έκφρασης τέχνης

Η ενσωμάτωση και εναρμόνιση της δημόσιας τέχνης μέσα σε ένα συγκεκριμένο χώρο, εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το κατά πόσο το κοινό αντιλαμβάνεται και εν συνεχεία αποδέχεται ή απορρίπτει νέες παρεμβάσεις στον δημόσιο χώρο. Η κοινωνική διάσταση της τέχνης, την κάνει δημοφιλή και επικοινωνιακή. Η τέχνη πρέπει να αρέσει και να γίνεται αποδεκτή στο μεγαλύτερο ποσοστό της κοινωνίας. Άλλοι βλέπουν το έργο σαν

μεμονωμένο αντικείμενο και το αξιολογούν ανάλογα και άλλοι το κρίνουν συγκριτικά με το περιβάλλον. Για την κοινωνική διάσταση του έργου, η τέχνη πρέπει να έχει κάποια βασικά χαρακτηριστικά, να είναι δηλαδή στιλιστικά ευχάριστη, προσβάσιμη και κατανοητή. Στο δημόσιο χώρο ένα έργο τέχνης αποτελεί σημείο αναφοράς. Τα γλυπτά μέσα σ' αυτόν γίνονται και σύμβολα εποχής. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η Κοπεγχάγη, που έχει σαν σήμα κατατεθέν της το άγαλμα μιας γοργόνας ή ακόμα και το επιβλητικό και καλαίσθητο άγαλμα του Κολοκοτρώνη που αποτελεί μέχρι και σήμερα βασικό σημείο προσανατολισμού στις μετακινήσεις στην πόλη της Αθήνας. Εξάλλου η γλυπτική είναι συνυφασμένη με την αρχιτεκτονική και την πολεοδομία.

Εικόνα 2.1: Πλατεία Αγ. Μάρκου, Βενετία

Πηγή: http://courses.arch.ntua.gr/fsr/124033/2_dialeksi_doc_bbFINAL.pdf

Εικόνα 2.2: Αρχιτεκτονικές συνθέσεις σε δημόσιους χώρους

στέγαστρο

υδάτινη κουρτίνα από πλάκες

φωτιστικά σώματα

Πηγή: http://courses.arch.ntua.gr/fsr/124033/2_dialeksi_doc_bbFINAL.pdf

Εικόνα 2.3: Το γλυπτό σε δημόσιους χώρους. Παραδείγματα γλυπτών σε πλατείες της Αθήνας

Πηγή: http://courses.arch.ntua.gr/fsr/124033/2_dialeksi_doc_bbFINAL.pdf

2.1.2 Δημόσιος χώρος ως μέσο επιβολής θρησκευτικής εξουσίας

Η δύναμη της θρησκευτικής εξουσίας και της εκκλησίας, ως ανώτερης αρχής που εποπτεύει τον κόσμο των ανθρώπινων υποθέσεων, υποβάλλεται χωρικά με τους καθεδρικούς ναούς, οικοδομήματα που είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με το είδος της πολιτιστικής ζωής της εποχής που έχει ως επίκεντρο την εκκλησία. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η πλατεία του Duomo με τον καθεδρικό ναό Duomo στο Μιλάνο αλλά και η πλατεία Αγίου Πέτρου στη Ρώμη. Οι εικόνες των κτηρίων μαζί με τους δημόσιους χώρους που τα περιβάλλουν, αποπνέουν την αίσθηση του εξωπραγματικού, πέρα από τις ανθρώπινες διαστάσεις και κατ' επέκταση την παντοδυναμία του θεϊκού αλλά και της εκκλησιαστικής εξουσίας.

Εικόνα 2.4: Πλατεία Αγίου Πέτρου, Ρώμη

Πηγή: maga.gr/2015/02/02/esthitikopiisi-tis-politikis-igemonias-kiriarchia-tou-stucco/

2.1.3 Δημόσιος χώρος ως πεδίο εκδήλωσης συναισθημάτων

Ο δημόσιος χώρος ως τόπος δημιουργήθηκε για να λειτουργεί ως πεδίο δραστηριοποίησης των ανθρώπων, πεδίο συνεύρεσης, λατρείας, συναλλαγής, συναναστροφής. Ακολουθώντας την εξελικτική πορεία της πόλης, η πλατεία εμπλουτίστηκε με λειτουργίες, γεγονότα και αξίες, που της απέδωσαν ένα ιδιαίτερο νόημα, έναν χαρακτήρα και μία ταυτότητα. Ως εκ τούτου, έχει υπάρξει τόπος λόγου, πράξης, παραγωγής, άσκησης πολιτιστικής, πολιτικής και κοινωνικής δραστηριότητας, πεδίο δράσης, αγώνων, ανάπτυξης και διακίνησης ιδεών, στοιχεία δηλαδή άμεσα συνδεδεμένα με την κοινωνική υπόσταση του ατόμου. Σε κάθε περίπτωση, κύριος στόχος είναι η οικειοποίησή της από τους χρήστες, όχι απλά ως “στέγη” της κοινής ζωής τους αλλά ως ιδιαίτερη βιωματική εμπειρία. Ο τρόπος με τον οποίο βιώνεται ο χώρος, η κοινωνικοποίηση που επιτυγχάνεται μέσω της οικειοποίησης του, καθιστούν μια πλατεία λειτουργική ή μη και παράλληλα οι δραστηριότητες μέσα ή γύρω από αυτή, εξαρτώνται -αν όχι καθορίζονται- σε πολύ μεγάλο βαθμό από τις χρήσεις και τους χρήστες στους οποίους απευθύνεται (Μπίστη Μ., 2012).

Εικόνα 2.5: Ημέρα νίκης, Μάης 1945, Κόκκινη πλατεία, Μόσχα

Πηγή: Μπίστη Μαριάννα

2.1.4 Δημόσιος χώρος ως πεδίο έκφρασης δύναμης και επιβολής

Εικόνα 2.6: Σιένα: Piazza del Campo

Πηγή: Μπίστη Μαριάννα

Η κεντρική πλατεία στην περικλειστή από τείχη μεσαιωνική πόλη, χρησιμοποιείται ως πεδίο έκφρασης της δύναμης και της επιρροής της αναδυόμενης αστικής τάξης, των

εμπόρων και των αριστοκρατών που ασκούν την εξουσία, αποκλείοντας τα κατώτερα στρώματα (βιοτέχνες, αγρότες κλπ).

2.2 Δημοφιλείς δρόμοι-επιτυχημένα παραδείγματα δημόσιων χώρων

Οι δρόμοι αποτελούσαν και αποτελούν ένα από τα σημαντικότερα πολεοδομικά στοιχεία που συνθέτουν μια επιτυχημένη εικόνα της πόλης αφού η θέση τους και η εύκολη προσβασιμότητα τους τόσο από πεζούς και ποδηλάτες όσο και από αυτοκίνητα είναι ζωτικής σημασίας για τις οικονομικές και κοινωνικές δραστηριότητες ενός τόπου.

Μόντρεαλ, Καναδάς, Μπούλεβαρντ Σεντ Λορέντ⁴

Ο δρόμος του Μπούλεβαρντ Σεντ Λορέντ στο Μόντρεαλ θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας δημόσιος χώρος που καταδεικνύει την πολιτιστική κληρονομιά ενός τόπου. Ένας κύριος δρόμος που διχотоμεί το Μόντρεαλ και συνδέει μεταξύ τους εύπορες κατοικημένες περιοχές στα βόρεια με την επαρχία. Άνθρωποι από δεκατέσσερις διαφορετικές εθνικότητες περπατούν ολόκληρο το 24-ωρο κατά μήκος του δρόμου απολαμβάνοντας αξιοθέατα, καλοκαιρινά φεστιβάλ και την επαφή τους με τον κόσμο. Ο συγκεκριμένος δρόμος είναι γνωστός τόσο για την ακμάζουσα εμπορική του δραστηριότητα όσο και για την ιδιαίτερη πολιτιστική του κληρονομιά.

Εικόνα 2.7: Τέχνη, Φεστιβάλ, κλειστή οδός για αυτοκίνητα μόνο το βράδυ

Πηγή: <http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>

⁴ Boulevard Saint Laurent

Λονδίνο, Αγγλία, Κάμντεν Χάι Στριτ⁵

Ο δρόμος του Κάμντεν Χάι Στριτ στο Λονδίνο θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας δημόσιος χώρος που καταδεικνύει την εμπορική δραστηριότητα ενός τόπου. Το κάμντεν τάουν⁶ είναι από τους πιο εμπορικούς δρόμους του Λονδίνου, γεμάτο 24 ώρες το 24-ωρο από ντόπιους αγοραστές και τουρίστες να απολαμβάνουν ένα φιλικό περιβάλλον με παλιά μοναδικά κτίρια, το καθένα διαφορετικό από το επόμενο. Κάθε δρόμος προωθεί νέες και μοναδικές εμπειρίες. Δεκάδες γραμμές του τρένου εξυπηρετούν την περιοχή με τον κύριο υπόγειο σταθμό του μετρό να βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο.

Εικόνα 2.8: Κεντρικός εμπορικός δρόμος του Camden Town

Πηγή: <http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>

Βαρκελώνη, Ισπανία, Λας Ράμπλας⁷

Ο δρόμος του Λας Ράμπλας στην Ισπανία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας δημόσιος χώρος που καταδεικνύει την αισθητική και τις ευχάριστες αναλογίες σε συνδυασμό με το γειτονικό περιβάλλον. Θεωρείται ο καλύτερος δρόμος της Βαρκελώνης ενώ ένας τεράστιος αριθμός διαφορετικών επιχειρήσεων πώλησης και κατανάλωσης αλλά και μουσεία και πολιτιστικά ιδρύματα προωθούν ένα μοναδικό χαρακτήρα και ποικίλες εικόνες.

⁵ Camden High Street

⁶ Camden Town

⁷ Las Ramblas

Εικόνα 2.9: Las Ramblas, ο πιο δημοφιλής δρόμος της Βαρκελώνης

Πηγή: <http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>

Γλασκώβη, Σκωτία, Μπιουκάναν Στριτ⁸

Ο δρόμος του Μπιουκάναν Στριτ στην Σκωτία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας δημόσιος χώρος που καταδεικνύει την έντονη κίνηση των πεζών στον δημόσιο χώρο της πόλης. Με πλούσια διακοσμημένη Βικτωριανά εμπορικά κτίρια ως σκηνικό, η Μπιουκάναν Στριτ είναι ο καλύτερος δρόμος για περίπατο της Γλασκώβης και η αληθινή καρδιά της πόλης. Όλο το μήκος της θα βρείτε πολλά μικρά καταστήματα, δύο εμπορικά κέντρα, δύο μεγάλα εμπορικά κέντρα, ένα μουσείο και βιβλιοθήκη, καθώς και ένα κέντρο σχεδιασμού. Υπάρχουν τακτικές επιδείξεις του θεάτρου δρόμου και μηνιαία αγορά αγροτών. Το 2003 ψηφίστηκε το αγαπημένο δρόμο της Σκωτίας σε μια δημοσκόπηση του BBC / CABE. Το καλοκαίρι του 2004 τιμήθηκε με βραβείο αριστείας.

Εικόνα 2.10: περαστικοί, στο Buchanan Street Γλασκώβης

Πηγή: <http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>

---

⁸ Buchanan Street

Ζυρίχη, Ελβετία, Μπάνχοφστρας⁹

Ο δρόμος Μπάνχοφστρας, στην Ελβετία θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένας δημόσιος χώρος που καταδεικνύει την εύκολη προσβασιμότητα και την σύνδεσή του με τα μεταφορικά μέσα εξυπηρέτησης. Λιανοπωλητές και πολυκαταστήματα μαζί με γκαλερί τέχνης, ξενοδοχεία, εστιατόρια, ζαχαροπλαστεία και διάσημα ελβετικά κεντρικά γραφεία της Τράπεζας, κατακλύζουν τον χώρο. Η υπερ-προσβασιμότητα του δρόμου από πολλές γραμμές του τραμ, οι περισσότερες εκ των οποίων συνδέονται σε κάθε άκρο με τις σιδηροδρομικές μεταφορές, πλοίο ή λεωφορείο είναι χαρακτηριστικό προνόμιο του δρόμου αυτού μετατρέποντάς τον στην πιο διάσημη και αποκλειστική περιοχή λιανικής πώλησης της Ζυρίχης. Τα ιδιωτικά οχήματα απαγορεύονται σε ένα μεγάλο μήκος της οδού, ενώ η σηματοδότηση και η προσεκτική μεταχείριση των πεζών και των ποδηλάτων κάνουν ευχάριστη την παραμονή τους στην περιοχή. Οι πλακόστρωτες επιφάνειές της χαρίζουν μοναδική αίσθηση άνεσης και ευχάριστο περιβάλλον.

Εικόνα 2.11: Σημείο του δρόμου Bahnhofstrasse, πολυτελή καταστήματα, έντονη κίνηση πεζών και εύκολη πρόσβαση οχημάτων

Πηγή:<http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>

---

⁹ Bahnhofstrasse

3. Είδη δημόσιου χώρου

3.1 Κατηγοριοποίηση δημόσιου χώρου

Με τον όρο δημόσιο χώρο μπορούμε να εννοούμε είτε τον πραγματικό υλικό χώρο είτε τον εικονικό ή άυλο χώρο, δηλαδή κυβερνοχώρο . Σε όποια περίπτωση και αν αναφερθούμε υπάρχουν κάποιες γενικές κατηγορίες διαχωρισμού του χώρου: δημόσιος, ιδιωτικός και η υβριδική κατηγορία που αποτελεί το μεταίχμιο των δύο, ο ημι-δημόσιος ή ημι-ιδιωτικός χώρος.

3.1.1 Λειτουργικός Διαχωρισμός

Υπάρχει ένα δυναμικό δημόσιων χώρων μέσα και γύρω από τα αστικά κέντρα οι οποίοι αποτελούν τμήμα του ευρύτερου αστικού σχεδιασμού, και οι ίδιοι συνεισφέρουν στην βελτίωση της σχέσης φυσικών και ανθρωπογενών στοιχείων του αστικού περιβάλλοντος. Υπάρχει μια διάκριση δημόσιων χώρων, ως αποτέλεσμα διεξαγωγής πολλών ερευνών από επιστήμονες και μη, βασισμένη στα λειτουργικά χαρακτηριστικά που ο δημόσιος χώρος φέρει. Ο διαχωρισμός σύμφωνα με αυτά θα μπορούσε να γίνει ως εξής:

- Κλειστοί δημόσιοι χώροι: Οι **κλειστοί δημόσιοι χώροι** διακρίνονται από έλλειψη υπαίθριων ή ημι-υπαίθριων στοιχείων. Οι χώροι αυτοί μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως χώροι διάφορων χρήσεων. Αναφορικά μερικές από αυτές θα μπορούσε να είναι: αναψυχή, εκπαίδευση, άθληση, μετακίνηση, θρησκευτική λατρεία, επιμόρφωση, και έρευνα. Ένας διαχωρισμός κλειστών δημόσιων χώρων θα μπορούσε να είναι ως εξής:
  - Δημόσιοι χώροι συνδεδεμένοι με συγκεκριμένες λειτουργίες: Μουσεία, αθλητικοί χώροι, πολιτιστικά κέντρα, βιομηχανικά και τεχνολογικά πάρκα, εκκλησίες-ναοί, πολυχώροι, εμπορικά κέντρα, στρατόπεδα, αρχαιολογικοί χώροι, βιβλιοθήκες
  - Δημόσιοι χώροι σε μεταφορικές υποδομές: σταθμοί μετρό, κλειστοί χώροι στάθμευσης
- Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι: Οι **υπαίθριοι δημόσιοι χώροι** είναι ανοιχτοί χώροι ελεύθερης πρόσβασης και θα λέγαμε ότι ο χαρακτήρας των χώρων αυτών οδηγεί στην άμεση σύνδεση της χρήσης αυτών με τις καιρικές συνθήκες και σε ορισμένες περιπτώσεις με τη χρονική διάρκεια της ημέρας. Χώροι όπως οι

αναγκαίοι για τις καθημερινές μετακινήσεις δρόμοι, πεζοδρόμια και πεζόδρομοι, οι υπαίθριες αγορές που εξυπηρετούν τις καταναλωτικές ανάγκες της σύγχρονης ανθρώπινης φύσης, οι χώροι πρασίνου, τα πάρκα και οι υπαίθριοι χώροι άθλησης, οι πλατείες και οι παιδικές χαρές, οι προκυμαίες, οι μαρίνες τα αλιευτικά καταφύγια και οι επιβατικοί λιμένες, αποτελούν ίσως τις συνηθέστερες μορφές που οι υπαίθριοι δημόσιοι χώροι λαμβάνουν. Οι δημόσιοι υπαίθριοι χώροι αποτελούν συστατικά στοιχεία της ζωής της πόλης και της ποιότητας του περιβάλλοντος. Ένας διαχωρισμός υπαίθριων δημόσιων χώρων θα μπορούσε να είναι ως εξής:

- Αστικοί δημόσιοι υπαίθριοι χώροι: Δρόμοι, πλατείες, πεζοδρόμια, πεζόδρομοι, νησίδες, κοινόχρηστα πλακόστρωτα
- Αστικό δημόσιοι χώροι πρασίνου: κήποι, πάρκα (θεματικά και μη), παιδικές χαρές, βοτανικοί-ζωολογικοί κήποι, υπαίθριες εκθέσεις (ανθοκομικές, καλλιτεχνικές)
- Δημόσιοι χώροι συνδεδεμένοι με συγκεκριμένες λειτουργίες: υπαίθριοι χώροι άθλησης, υπαίθριοι χώροι στάθμευσης, υπαίθριοι αρχαιολογικοί χώροι
- Δημόσιοι χώροι συνδεδεμένοι με έργα υποδομής: αυτοκινητόδρομοι, αεροδρόμια, σιδηροδρομικές γραμμές, φράγματα, γέφυρες, χωματερές, βιολογικοί καθαρισμοί, εγκαταστάσεις αφαλάτωσης
- Δημόσιοι χώροι σε επαφή με το υδάτινο στοιχείο: παραλίες, ποτάμια, ρέματα, χείμαρροι, λίμνες, προκυμαίες, μαρίνες, επιβατικά λιμάνια, αλιευτικά καταφύγια
- Οι περιαστικοί δημόσιοι χώροι πρασίνου: δάση, βουνά, λιβάδια, αγροτική γη, βραχώδη τοπία
- Ημι-ιδιωτικοί χώροι: κατώφλια, προαύλια, πρασιές
- Ημι-υπαίθριοι δημόσιοι χώροι: οι **ημι-υπαίθριοι δημόσιοι χώροι** αποτελούν είτε μία αυτοτελές οντότητα, είτε λειτουργούν ως οι χώροι διασύνδεσης των κλειστών και των υπαίθριων δημόσιων χώρων. Ένας διαχωρισμός ημι-υπαίθριων δημόσιων χώρων θα μπορούσε να είναι ως εξής:
  - Στοές
  - Στεγασμένοι υπαίθριοι χώροι, και
  - Εμπορικά κέντρα

Εικόνα 3.1: Στοές (αριστερά: κυκλαδίτικη αρχιτεκτονική, δεξιά: πέρασμα από την πλατεία Καίρη προς την παλιά πόλη της Ανδρου)

Πηγή:

<http://www.ethnos.gr/entheta.asp?catid=23523&subid=2pubid=11616949>

3.1.2 Εμπειρικός Διαχωρισμός

Αρκετοί επιστήμονες που έχουν ως πεδίο ενασχόλησης τον τομέα του δημόσιου χώρου έχουν προβεί στη εξαγωγή τυπολογιών ως προς την κατηγοριοποίηση του δημόσιου χώρου. Σύμφωνα με τον Carmona (2011a) η εμπειρική κατηγοριοποίηση με την οποία προσεγγίζει τον σύγχρονο δημόσιο χώρο χωρίζει εκείνον σε δύο βασικές κατηγορίες. Σύμφωνα με αυτές, η πρώτη κατηγορία αφορά δημόσιους χώρους που η μορφή και οι λειτουργίες τους οφείλονται στα αποτελέσματα που η υπο-διαχείριση αυτών έχει επιφέρει. Παραδείγματα τέτοιων χώρων είναι οι εξής: παραμελημένοι χώροι, αναξιοποίητοι, 24-ωροι, υποβαθμισμένοι / επικίνδυνοι, διαχωρισμένοι / ελεγχόμενοι, δημόσιας διεκδίκησης, χώροι με ιδιαίτερα πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά και εξαρτημένοι. Στην δεύτερη κατηγορία έχουμε χώρους που προκύπτουν ως αποτέλεσμα υπερ-διαχείρισης, επηρεάζοντας με διαφορετικό τρόπο τον χώρο και την εξέλιξη αυτού, και αναφέρονται ως ιδιωτικοποιημένοι, χώροι κατανάλωσης και προς κατανάλωση, αντίγραφα και «τρομακτικοί». Πιο συγκεκριμένα,

Οι χώροι που αποτελούν παραδείγματα υποδιαχείρισης είναι:

Οι **παραμελημένοι δημόσιοι χώροι**, χώροι οι οποίοι παρουσιάζουν εγκατάλειψη με έντονα σημάδια πλημμελή καθαρισμού έως και ανύπαρκτου αποτελέσματος του οποίου είναι η μόλυνση, η ρύπανση και ο μαρασμός. Οι χώροι αυτοί καταλαμβάνονται συχνά από άστεγους και χρήστες ναρκωτικών ουσιών αφού η εικόνα τους είναι συνδεδεμένη με την έλλειψη κοινωνικής και κρατικής πρόνοιας. Τέτοιοι χώροι κάνουν συχνά την εμφάνισή τους στα σύγχρονα αστικά κέντρα και τις μεγαλουπόλεις, είναι χώροι αφημένοι στην μοίρα τους, που συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην αρνητική εικόνα που έχουμε στο μυαλό ακούγοντας τη λέξη «δημόσιος χώρος» (Carmona 2010a).

Εικόνα 3.2: Παραμελημένος χώρος

(αριστερά: Πάρκο στα Εξάρχεια, Αθήνα, δεξιά: Πάρκο στο Βόλο)

Πηγή: Πουρναρά Σεμέλη & Ζάχος Δημήτριος, 2012

Οι **αναξιοποίητοι δημόσιοι χώροι**, είναι οι χώροι οι οποίοι χρήζουν μεγαλύτερης αξιοποίησης είτε μέσω αλλαγής της υπάρχουσας χρήσης τους, είτε μέσω καλύτερου σχεδιασμού και μέριμνας από το κράτος. Στην πλειοψηφία τους αποτελούν χώρους οι οποίοι είχαν ενεργή συνεισφορά στο παρελθόν και λόγω μετατοπίσεις εμπορικών δραστηριοτήτων ή μεταφορικών κόμβων έχασαν μέρος ή εξ ολοκλήρου την χρησιμότητά τους. Τέτοιοι χώροι αποτελούν οι εγκαταλειμμένες προκυμαίες, οι μάντρες τρένων, τα εγκαταλειμμένα βιομηχανικά σύνολα και στρατόπεδα, οι χώροι στάθμευσης αυτοκινήτων, οι υπόγειες διαβάσεις, οι περιοχές εκατέρωθεν των μεγάλων λεωφόρων καθώς και ο δημόσιος χώρος αρκετών περιθωριοποιημένων περιοχών εργατικών κατοικιών (Carmona 2010a).

Εικόνα 3.3: Αριστερά: αναξιοποίητη μάντρα τρένων στο Βόλο, δεξιά: αναξιοποίητο κτιριακό απόθεμα στην Μαδρίτη, Ισπανία.

Πηγή: Ζάχος Δημήτριος 2012 &

<http://www.arcspace.com/features/herzog--de-meuron/caixa-forum/>

Οι **24-ωροι δημόσιοι χώροι**, αποτελούν το πεδίο δραστηριοποίησης της λεγόμενης «βραδινής οικονομίας», συγκροτώντας έτσι ένα αστικό περιβάλλον όπου οι ανάγκες του τοπικού πληθυσμού συχνά συγκρούονται με αυτές των τοπικών επιχειρηματιών και των θαμώνων των κέντρων νυχτερινής διασκέδασης. Οι περιοχές αυτές συνήθως εγκαταλείπονται στις δυνάμεις της αγοράς και διαιώνίζουν μία μορφή αποκλεισμού ενθαρρύνοντας τη χρήση αυτών από συγκεκριμένες κοινωνικές και ηλικιακές ομάδες και αποθαρρύνοντας κάποιες άλλες. (Carmona 2010a)

Εικόνα 3.4: Αριστερά: 24-ωρος χώρος, δεξιά: 24-ωρος χώρος Λονδίνο-Σόχο

Πηγή: <http://www.arttravel.gr/arttravel-best> & Ζάχος Δημήτριος, 2012

Οι **υποβαθμισμένοι/επικίνδυνοι δημόσιοι χώροι**, είναι χώροι οι οποίοι έχουν χάσει την δυναμικότητά τους και τον ενεργό ρόλο που άλλοτε είχαν μέσα στον αστικό ιστό της πόλης και πλέον εκφράζονται από ανεπαρκή διαχείριση. Χαρακτηριστικό παράδειγμα

θα μπορούσε να αποτελέσει η Ομόνοια, το άλλοτε κέντρο δραστηριοτήτων της Αθήνας που πλέον έχει υποστεί απαξίωση είτε υλική είτε μη εκμετάλλευσης των ευκαιριών ή δραστηριοτήτων που θα μπορούσε να επιφέρει στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή του τόπου. Βασική διαφορά των υποβαθμισμένων με τους παραμελημένους χώρους είναι ότι οι μεν πρώτοι αποτέλεσαν τυχαία ή μη βασικό ρόλο στο παρελθόν ως πολεοδομικά στοιχεία του ιστού της πόλης και εν συνεχεία εξ αιτίας διάφορων παραγόντων έπαψαν, ενώ οι δεύτεροι μπορεί να μην αξιοποιήθηκαν ποτέ στο μέγιστο δυνατό σημείο και να μην αποτέλεσαν ποτέ βασικό σημείο αναφοράς για την οικονομική και κοινωνική δραστηριότητα της πόλης στην οποία είναι ενταγμένοι. Παρατηρείται λοιπόν, η δημιουργία ενός φαύλου κύκλου, όπου ο εν δυνάμει χρήστης του χώρου αδιαφορεί πλέον για τη δημιουργία νέων αποδοτικών χώρων και τη βελτίωση της διαχείρισης των υπαρχόντων, γεγονός που οδηγεί στην παραγωγή νέων χρηστών και χώρων που τόσο οι πρώτοι, όσο και οι τελευταίοι, αντιμετωπίζονται και χαρακτηρίζονται από αδιαφορία (Carmona 2010a).

Εικόνα 3.5: Υποβαθμισμένος χώρος Μεταξουργείο, Αθήνα

Πηγή: Βάσιλα Αγγελική, 2009

Οι *διαχωρισμένοι/ελεγχόμενοι δημόσιοι χώροι*, χώροι οι οποίοι είναι αποτέλεσμα ακραίας αντίδρασης και συμπεριφοράς των ατόμων που τις χρησιμοποιούν, με σκοπό την προστασίας τους από την εγκληματικότητα και την επαιτεία, εξασφαλίζοντας το αίσθημα της ασφάλειας που οι υπεύθυνες διαχειριστικές αρχές του δημόσιου χώρου,

θεωρούν πως δεν είναι σε θέση να του παρέχουν και τους ωθεί στην επιλογή της υποχώρησης πίσω από ελεγχόμενες, οχυρωμένες ή προαστιακές κοινότητες. Τέτοιες κοινωνικές ομάδες οι οποίες αναζητούν τέτοιου είδους ελεγχόμενους χώρους ανήκουν συνήθως σε «ανώτερα» κοινωνικά στρώματα. Πρόκειται για ένα πολεοδομικό και περισσότερο κοινωνικό φαινόμενο όπου οι χρήστες τέτοιου είδους αστικού σχηματισμού οριοθετούν τον χώρο τους από κάποιον είδους περίφραξη ενώ η είσοδος σε αυτόν ελέγχεται με διάφορα μέσα. Η διάκριση των κοινοτήτων αυτών δεν μπορεί να είναι απόλυτη. Γενικά θα μπορούσαμε να διακρίνουμε τρεις βασικές κατηγορίες. Αυτές που προσφέρουν γόητρο, αυτές που συνδυάζουν κάποια δραστηριότητα ή και συνδυασμός αυτών των δύο και τέλος αυτές που εστιάζουν στην ασφάλεια. Αξίζει ωστόσο να επισημάνουμε πως οι συγκεκριμένες κοινότητες αποτελούν κυρίως παράδειγμα πόλεων του εξωτερικού, αφού στις ελληνικές πόλεις η ύπαρξη ανάλογων κοινοτήτων είναι ιδιαίτερα σπάνια. (Carmona 2010a, Nissen 2008).

Εικόνα 3.6: Αριστερά: ελεγχόμενη είσοδος στο χώρο μιας *gated community* στο Los Angeles, δεξιά: ταμπέλα προειδοποίησης ύπαρξης κάμερας καταγραφής δεδομένων λίγο πριν την είσοδο στον χώρο

Πηγή: Καρούτσου Όλγα, 2010

Οι *χώροι δημόσιας διεκδίκησης*, είναι ιδιαίτερα διαδεδομένοι στις ελληνικές πόλεις, και ανήκουν μέσα στους σημαντικότερους χώρους στους οποίους η κοινωνική διάδραση των πολιτών πραγματοποιείται. Οι χρήστες των χώρων αυτών έχει επικρατήσει να τηρούν συγκεκριμένους κώδικες συμπεριφοράς και συγκεκριμένες προϋποθέσεις συνήθως ακόμη και ένδυσης. Πρόκειται για χώρους οι οποίοι είναι σε θέση να προωθήσουν και να στηρίξουν τις διαδικασίες που η κοινωνική διάδραση απαιτεί, ανεξαρτήτως από το ιδιοκτησιακό τους καθεστώς. Έτσι σε αυτή την κατηγορία

του χώρου ανήκουν ιδιωτικοί και ημι – δημόσιοι χώροι, όπως εταιρικά θεματικά πάρκα, καφετέριες, βιβλιοπωλεία, κομμωτήρια, εστιατόρια, κέντρα νυχτερινής διασκέδασης, εμπορικά κέντρα. Οι χώροι αυτοί είναι σε μεγάλο βαθμό το αποτέλεσμα της νέας μορφής που οι σύγχρονες οικογένειες έχουν λάβει, καθώς και των νέων τεχνολογιών, κυρίως αυτών του διαδικτύου και των εξελίξεων στον τομέα της προσωπικής μετακίνησης, δηλαδή το αυτοκίνητο. (Carmona 2010a Anderssen 1983 MIT professor)

Εικόνα 3.7: Χώρος δημόσιας διεκδίκησης, περιοχή κέντρο Λάρισας

Πηγή: http://www.tsantiri.gr/ellada/apisteuto_i_larisa_anadeiknuetai_se_poli_tou_kafe_me_1674_kafeteries/

Οι χώροι με ιδιαίτερα πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά, είναι χώροι διαμορφωμένοι από την έλλειψη κοινωνικής συνοχής της δημόσιας σφαίρας εξαιτίας των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων και της μεταξύ τους σύγκρουσης. Ως απόρροια του κατακερματισμένου δημόσιου χώρου έχουμε την δημιουργία των χώρων με ιδιαίτερα πολιτιστικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά. Στους χώρους αυτούς είναι έντονος ο διαχωρισμός των απαντώντων δραστηριοτήτων, οι οποίες ενδέχεται να ορίζονται σύμφωνα με την κοινωνική τάξη, την εθνικότητα, τη φυλή, την ηλικία, την εργασία, τη θρησκεία. Το αντίκτυπο στο δημόσιο χώρο είναι έντονο, αφού ο επισκέπτης αισθάνεται είτε φιλόξενος, είτε ξένος, και συνεπώς αποτρέπεται από μία πιθανή μελλοντική επίσκεψη, ανάλογα με το υπόβαθρο που τον συνοδεύει. (Carmona 2010a)

Εικόνα 3.8: Αριστερά: χώρος συγκέντρωσης μεταναστών, περιοχή Αθήνας, δεξιά: χώρος κατάληψης Ματσάγγου Βόλος

Πηγή: Κουτρολίκου Π., Ζάχος Α.

Οι δημόσιοι εξαρτημένοι χώροι, προκύπτουν από το κυκλοφοριακό πρόβλημα που διεθνώς και για τις πόλεις κάθε μεγέθους είναι συνέπεια του γεγονότος ότι αυτές σχεδιάστηκαν πριν από την εξάπλωση του αυτοκινήτου.

Εικόνα 3.9: Εξαρτημένος χώρος-κυκλοφοριακός κόμβος στη Σαγκάη

Πηγή: Τσάδαρη Σ., 2008

Το πρόβλημα αυξάνεται συνεχώς με την αύξηση του πληθυσμού, των δραστηριοτήτων και της επιφάνειας των αστικών περιοχών, του αριθμού των οχημάτων που κυκλοφορούν και του βαθμού χρησιμοποίησής τους. Οι εξαρτημένοι χώροι είναι ζώνες διέλευσης κατεξοχήν οχημάτων με παντελή έλλειψη πεζών ως επί των πλείστων με

έντονη κυκλοφοριακή συμφόρηση. Παράλληλα, ο φυσικός χώρος μειώνεται, ενώ το αστικό τοπίο αλλοιώνεται οπτικά και ρυπαίνεται με σκόνη και θόρυβο. (Carmona 2010a)

Από την άλλη πλευρά έχουμε τους χώρους οι οποίοι αποτελούν παραδείγματα υπερ-διαχείρισης αυτών. Πιο συγκεκριμένα είναι:

Οι *ιδιωτικοποιημένοι* χώροι¹⁰, είναι χώροι δημόσια εγκαταλελειμμένοι ή μη, παραχωρημένοι για ιδιωτική εκμετάλλευση, υπό το πρόσχημα ανικανότητας συντήρησής τους από τον κρατικό μηχανισμό. Ακόμα η συντήρηση δημόσιων χώρων για το κέρδος ιδιωτικών επιχειρήσεων και όχι για κοινό συμφέρον αποτελεί τύπο ιδιωτικοποίησης δημόσιου χώρου.

Εικόνα 3.10: Χώρος προϊόν ιδιωτικής διαχείρισης, *Canary Wharf*, Λονδίνο

Πηγή: https://www.google.gr/search?q=canary+wharf&rlz=1C1KMZB_enGR530GR532&espv=2&biw=1438&bih=722&tbm=isch&tbo=u&source=univ&sa=X&ei=A-12VbKtBoXoUtWng

---

¹⁰ Privatized Space (Carmona 2011)

Η ευθύνη της διαχείρισης στοιχείων του δημόσιου χώρου όπως δρόμοι και πλατείες που παραδοσιακά άνηκε στο κράτος, μεταβαίνει σε ιδιώτες, στους οποίους δίδεται παράλληλα, η δυνατότητα ελέγχου δραστηριοτήτων και πρόσβασης στις περιοχές αυτές. Γνωστά παραδείγματα ιδιωτικοποιημένων χώρων είναι στην Αγγλία το κέντρο της πόλης του Λίβερπουλ, οι περιοχές Κάναρι Γουάρφ και Μπροαντγκέιτ του Λονδίνου, ενώ στις ΗΠΑ οι «περιοχές επαγγελματικής βελτίωσης»¹¹. (Carmona 2010a, Nissen 2008)

Εικόνα 3.11: Ιδιωτική πόλη, Celebration City (ιδιοκτησία της εταιρίας Disney)

Πηγή: <http://www.dwtickets.com/vblog/labels/walt%20disney%20world.html>

Οι **χώροι κατανάλωσης και προς κατανάλωση**¹², είναι μια από τις πιο διαδεδομένες μορφές εμπορευματοποίησης δημόσιων ή ημι-δημόσιων χώρων από ιδιωτικά κεφάλαια. Τα πιο συγκεκριμένα παραδείγματα αυτού του είδους είναι τα εμπορικά και ψυχαγωγικά κέντρα, τα νέα πολυθεματικά πλέον κέντρα τα οποία συνδυάζουν ένα πλήθος λειτουργιών για την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών. Στους χώρους αυτούς προσομοιάζεται ο δημόσιος δρόμος με τα εμπορικά καταστήματά του ενώ στην πραγματικότητα ενώ στην πραγματικότητα είναι χώροι κλειστοί, προστατευμένοι που μοναδικό στόχο έχουν την προσέλκυση επισκεπτών.

¹¹ Canary Wharf, Broadgate, Business Improvement Districts (BIDS)

¹² Consumption Space (Carmona 2011)

Ο σχεδιασμός των χώρων αυτών επιφέρει ένα είδος αποκλεισμού σε ορισμένες κοινωνικές τάξεις που δεν ανταποκρίνονται στα πρότυπα που έχουν τεθεί από την χρήση τους (Carmona 2010a). Στο εσωτερικό των μονάδων αυτών σκηνοθετείται η πόλη (Sharon Zukin, 1995).

Εικόνα 3.12: Αριστερά: εμπορικό κέντρο, Αθήνα, δεξιά: Mall στην Σγκαπούρη

Πηγή: http://www.akropol.net/the_mall/the_mall_page_1.htm &
<http://travelover.wordpress.com/2009/04/27/singapore%E2%80%93city/>

Οι *χώροι αντίγραφα*¹³, αποτελούν πιστή αναπαράσταση χώρων (θεματικών πάρκων, πάρκων αναψυχής), που έχουν αποτελέσει ιδιαίτερα επιτυχημένα παραδείγματα διαχείρισης και σχεδιασμού του δημόσιου χώρου.

Εικόνα 3.13: Χώρος αντίγραφο στο Λονδίνο, Chinatown

Πηγή: <http://www.funtouristattractions.com/a/chinatown-london-england/1254>

¹³ Invented Space (Carmona 2011)

Πρόκειται για μια κατηγορία σχεδιασμού του χώρου η οποία βασίζεται σε εντελώς επιφανειακά κριτήρια και έλλειψη αυθεντικότητας, αναπαραγωγή μιας επιτυχημένης αστικής σύνθεσης και παραστάσεων εικόνων έχοντας ως αντικειμενικό σκοπό την μεγαλύτερη δυνατή προσέλκυση των επισκεπτών με κυρίαρχο στόχο το χρηματικό κέρδος. (Carmona 2010a)

Τέλος, η δημιουργία των *τρομακτικών χώρων*¹⁴, όπως και των ελεγχόμενων χώρων είναι απόρροια της αίσθησης φόβου και της απειλής εγκληματικότητας, σε μια προσπάθεια ελέγχου και καταστολής αυτών των φαινομένων, μέσω του αισθήματος ανακούφισης και ασφάλειας ή αποτροπής κοινωνικών συμπεριφορών που ορίζουν αυτοί οι χώροι.

Εικόνα 3.14: Τρομακτικός χώρος-Central Park, New York

Πηγή: Μπρασινίκα Μαρία, 2006

Παρατηρείται λοιπόν η δημιουργία χώρων που χαρακτηρίζονται από την παρουσία ιδιωτικής ασφάλειας, την ύπαρξη κλειστών κυκλωμάτων παρακολούθησης (CCTV), τη θέσπιση κανονισμών, συμβολικών περιορισμών, πολιτικής μηδενικής ανοχής, απαγόρευσης κυκλοφορίας, ζωνών-περιοχών αποκλεισμού (απαγόρευση καπνίσματος, πόσης αλκοόλ, χρήσης κινητού τηλεφώνου, επαιτείας κ.ο.κ.) και την αφαίρεση εύρους μη επιθυμητών δραστηριοτήτων. (Carmona 2010a)

¹⁴ Scary Space (Carmona 2011)

3.2 Νέα είδη δημόσιων χώρων

Μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες έχουμε την εμφάνιση δυο νέων φαινομένων που επηρεάζουν ανάλογα με την κλίμακά τους σε μικρότερο ή μεγαλύτερο βαθμό την δομή και την λειτουργία της πόλης στην οποία αναφέρονται. Είναι η δημιουργία εμπορικών και ψυχαγωγικών κέντρων και τα οργανωμένα οικιστικά συγκροτήματα. Η Σύμπραξη Δημόσιου και Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ), η συστηματική προσπάθεια εκμετάλλευσης της δημόσιας περιουσίας, η δημιουργία μεγάλων κατασκευαστικών ομίλων είναι μερικές από τις αιτίες παραγωγής αυτών των χώρων. Ιδιαίτερα μετά τους Ολυμπιακούς Αγώνες δόθηκε η δυνατότητα εκποίησης δημόσιας περιουσίας των Ολυμπιακών εγκαταστάσεων και μεγάλες ενιαίες εκτάσεις, γνωστές και ως «φιλέτα» αφέθηκαν στα χέρια μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών.

Εμπορικά και ψυχαγωγικά κέντρα-πολυχώροι-θεματικά πάρκα

Παραδείγματα αποτελούν το Athens Mall στο Μαρούσι, το Village Park, το Escape Center στο Ίλιον, το Carrefour στην Πέτρου Ράλλη. Τα εμπορικά αυτά κέντρα, είναι επενδύσεις μεγάλων κατασκευαστικών εταιρειών και τραπεζιτικών κεφαλαίων (Lamda Development, R.E.D.S, Πειραιώς Real Estate) και έχουν καταφέρει σε πολύ μεγάλο βαθμό να προσελκύσουν επισκέπτες να γίνουν αρκετά διαδεδομένα όχι μόνο στο επίπεδο της πόλης τους αλλά σε πανελλαδικό. Τα νέα «πολύ-θεματικά» πλέον κέντρα είναι αρκετά δημοφιλή, συνδυάζουν ένα πλήθος λειτουργιών με στόχο την καλύτερη δυνατή προσομοίωση των εμπορικών καταστημάτων στον δημόσιο δρόμο.

Εικόνα 3.15: Εμπορικό κέντρο Athens Mall στην Αθήνα

Πηγή: <http://greece.greekreporter.com/2014/01/29/court-says-athens-mall-illegal/>

Οργανωμένα οικιστικά συγκροτήματα

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τα ελληνικά δεδομένα έχει και η ανάδυση ενός άλλου φαινομένου, της δημιουργίας χώρων-κοινοτήτων οικιστικών συγκροτημάτων. Η αρχή τέτοιου είδους κοινοτήτων, με τα σημερινά χαρακτηριστικά έγινε στο Φρέμοντ Πλέις¹⁵ του Λος Άντζελες, το 1915 για την προστασία των διάσημων κατοίκων από την εγκληματικότητα που ήταν τότε σε έξαρση. Πριν από την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων από την χώρα μας το φαινόμενο των ιδιωτικών οικιστικών συγκροτημάτων περιοριζόταν κυρίως στην περιοχή των Βορείων Προαστίων (Συγκρότημα Εσπερίδων). Με το πέρασμα όμως της Ολυμπιάδας μεγάλες κατασκευαστικές εταιρίες επενδύουν κεφάλαια σε πλήρως οργανωμένα οικιστικά συγκροτήματα. Παραδείγματα τέτοιων χώρων αποτελούν το οικιστικό συγκρότημα Λόφος Έντισον και η Ηλιάδα.

Εικόνα 3.16: Αριστερά: συγκρότημα Εσπερίδων, Κηφισιά, δεξιά: συγκρότημα Λόφος Έντισον, Παλλήνη

Πηγή: <http://www.aktor.gr/article.asp?catid=20025&subid=2&pubid=13245047>

Τα οργανωμένα οικιστικά συγκροτήματα αποτελούν μικρούς αυτόνομους οικισμούς με δικούς τους δρόμους, πάρκα, παιδικές χαρές, πισίνες και γήπεδα γύρω από ένα περιβάλλον υψηλής ποιότητας.

¹⁵ Fremont Place Los Angeles

Οι μεγάλες διατιθέμενες εκτάσεις, στις οποίες κατασκευάζονται τα οικιστικά συγκροτήματα, προέρχονται συνήθως από την εκποίηση δημόσιας περιουσίας. Το συγκρότημα «ΛΟΦΟΣ ΕΝΤΙΣΟΝ» κατασκευάστηκε από την κατασκευαστική REDS (του Ομίλου Ελληνική ΤΕΧΝΟΔΟΜΙΚΗ) σε μία έκταση που ήταν ιδιοκτησία του ΟΤΕ στην περιοχή της Παλλήνης, ενώ το συγκρότημα «Ηλιδα» της Lamda Development S.A. στην έκταση του Κέντρου Φιλοξενίας των Δημοσιογράφων Ξένου Τύπου (το Χωριό Τύπου κατά τη διάρκεια των Ολυμπιακών Αγώνων 2004) στο Μαρούσι.

Εικόνα 3.17: *Favela Paraisopolis (πόλη του παραδείσου) στο Σάο Πάολο, Βραζιλία.*

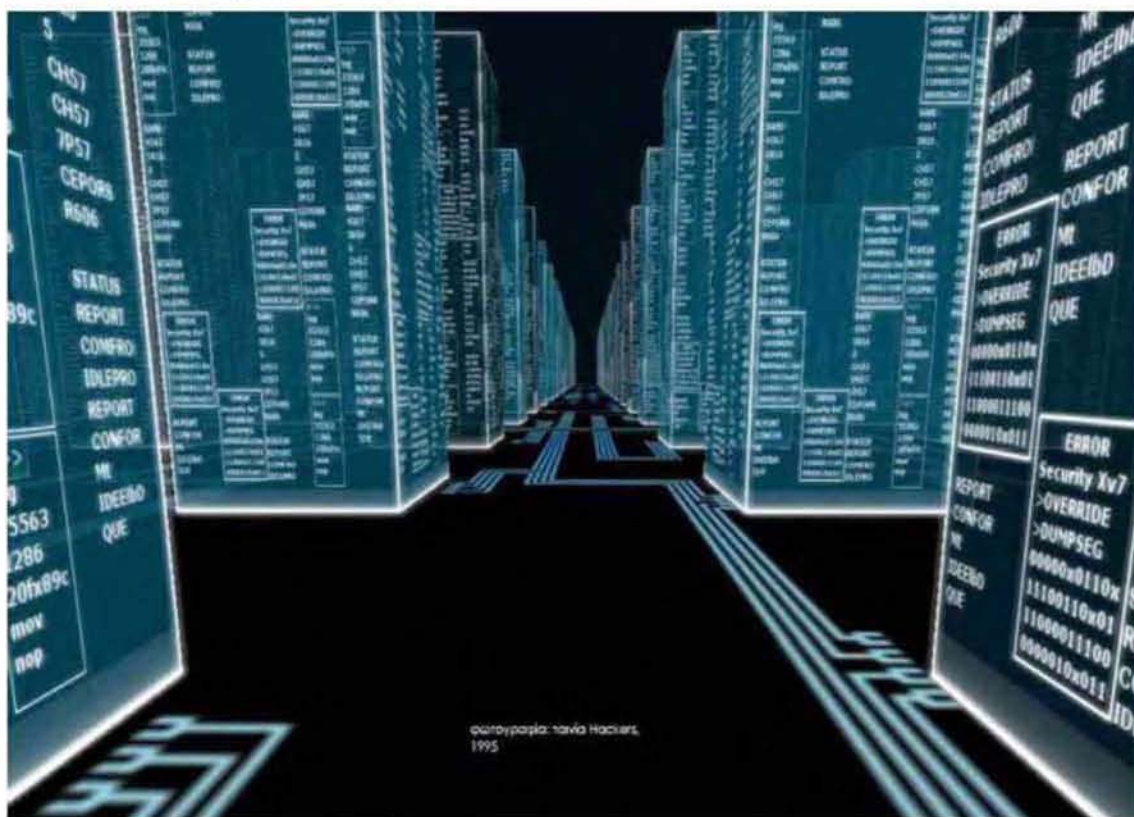

Πηγή: Τσάδαρη Σ., 2008

3.3 Ψηφιακός τόπος/Κυβερνοχώρος

Ένας ψηφιακός τόπος είναι ένας εικονικός χώρος που υλοποιείται νοητικά στο επίπεδο της φαντασίας, ενώ ένας δημόσιος χώρος είναι ένα προσδιορισμένο μέρος του φυσικού χώρου, αντιληπτό μέσα από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του. Αυτή η δεύτερη θεμελιώδης αντίθεση αναδεικνύει τις έννοιες του τρισδιάστατου χώρου και του απόλυτου χρόνου, της απόστασης και της εγγύτητας, της χρονικότητας του χώρου και της χωρικότητας του δικτύου. (Μάινα Α., 2007)

Εικόνα 3.18: Φωτογραφία από την ταινία *Hackers*, 1995Πηγή: *ίντερνετ*

Ο ψηφιακός κόσμος μπορεί να σημαίνει διάφορα πράγματα για διαφορετικούς ανθρώπους:

- Έναν κόσμο φαντασίας
- Νοητικές συναντήσεις σε εικονικές πραγματικότητες
- Λεωφόρους δικτυωμένης ηλεκτρονικής πληροφορίας
- Βάσεις δεδομένων
- Τόπος διεξαγωγής εμπορικών συναλλαγών
- Μία παγκόσμια κοινωνική λέσχη

Ως εκ τούτου μπορούμε να κατηγοριοποιήσουμε τον ψηφιακό χώρο στις παρακάτω γενικές κατηγορίες:

- Χώρος επικοινωνίας και κοινωνικών σχέσεων
- Χώρος φαντασίας
- Χώρος ενημέρωσης και πληροφόρησης
- Χώρος κατανάλωσης
- Χώρος εμπορικών σχέσεων και συναλλαγών

Υπάρχουν βασικές διαφορές που κανείς μπορεί να εντοπίσει ανάμεσα στον ψηφιακό και δημόσιο χώρο. Κάποιες έννοιες είναι συνυφασμένες και άρρηκτα συνδεδεμένες με την ύπαρξη της κάθε κατηγορίας των παραπάνω χώρων. Για παράδειγμα οι έννοιες:

- Εικονικό-πραγματικό
- Άυλο-υλικό
- Αναπαράσταση-κατασκευή
- Δημόσιο-ιδιωτικό
- Χωροχρόνος-χώρος-χρόνος
- Ιδιωτικό-δημόσιου

Ο εικονικός χώρος κινείται καθαρά στους τόπους του φανταστικού. Ο χώρος κατασκευάζεται σε νοητό επίπεδο, μέσα από μια σειρά κανόνων, οι οποίοι δίνονται με τόση λεπτομέρεια ώστε να αποτελούν ουσιαστικά μια εικονική δημιουργία που βασίζεται κυριολεκτικά στην διέγερση των εγκεφαλικών λειτουργιών. Επιπλέον ο κυβερνοχώρος, ο οποίος αντιπροσωπεύει το σύνολο των εικονικών χώρων, μπορεί να αντανakλά διαφορετικούς νόμους ύπαρξης. Η πιο προφανής σχέση που μπορεί να εντοπιστεί ανάμεσα στον κυβερνοχώρο και τον πραγματικό χώρο αφορά την μεταβολή της έννοιας της απόστασης. Η δυνατότητα που έχουν δύο άνθρωποι να συνομιλήσουν και να δραστηριοποιηθούν με κοινό τρόπο στον φυσικό χώρο, είναι απόλυτα εξαρτημένη από την απόσταση. Ένα ακόμη φυσική έννοια που αποκτά διαφορετική υπόσταση και σημασία ανάλογα με τον χώρο που βρίσκεται είναι η έννοια του χώρου και του χρόνου. Δυο έννοιες πάντοτε αλληλοεξαρτώμενες η μια από την άλλη. Οι αποστάσεις ανάμεσα στα σημεία ή στους τόπους ενός χώρου, δηλαδή οι διαστάσεις του και τα διαστήματα του είναι στοιχεία του χρόνου. Ταυτόχρονα για να βιωθεί από τον άνθρωπο ο χώρος πρέπει ο χρήστης να κινηθεί. Μία διαδοχή κινήσεων συγκροτεί διάρκειες υλοποιημένες σε διαστάσεις χώρου. Το μεγάλο και το μικρό ενός χώρου δεν είναι μόνο ποσοτικά, γεωμετρικά και αριθμητικά μεγέθη, αλλά και χρονικά. Αυτές οι χρονικές σχέσεις συγκροτούν μία δομή χρονική που υλοποιείται σε χωρική δομή. Τέλος, η σύγχρονη τεχνολογία προσφέρει την δυνατότητα στους χρήστες της να βρίσκονται σε επαφή – ή για την ακρίβεια σε άμεση σύνδεση – με άλλους ανθρώπους μέσω του διαδικτύου, ενώ ταυτόχρονα να παραμένουν σωματικά μόνοι. Η δυνατότητα αυτή επηρεάζει την καθημερινή ζωή μεταβάλλοντας την έννοια της ιδιωτικότητας, την

τοποθεσία των δραστηριοτήτων και των χωρικών σχέσεων, επαναπροσδιορίζοντας έτσι τα όρια ανάμεσα στο δημόσιο και το ιδιωτικό.

4. Οι διαστάσεις του δημόσιου χώρου

Ο δημόσιος χώρος δεν ορίζεται μόνο σε σχέση με τη χωρική του διάσταση και σημασία, αλλά είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με το ευρύτερο κοινωνικο-πολιτικό του περιβάλλον. Συνεπώς, μπορεί να αποδοθεί με πολλές διαφορετικές έννοιες και ερμηνείες ανάλογα με τα χαρακτηριστικά που κάθε φορά αναδεικνύει. Παρακάτω θα αναλυθεί η κοινωνική και οικονομική διάσταση του δημόσιου χώρου.

4.1 Η κοινωνική διάσταση του δημόσιου χώρου

Η σύγχρονη μεγαλούπολη δεν αποτελεί μόνο τόπο όπου γεννιούνται, μεγαλώνουν, κατοικούν, εργάζονται και διασκεδάζουν άνθρωποι, αλλά αντικατοπτρίζουν όλες τις συνέπειες των δραστηριοτήτων της καθημερινότητας, των ανταλλαγών κεφαλαίων, αγαθών και ιδεών. Η πόλη συνεχώς μεταβάλλεται ακολουθώντας τον χρόνο και τις εξελίξεις. Από τη μια πλευρά έχουμε τις πόλεις και τις περιφέρειές τους να επεκτείνονται διαρκώς, και ταυτόχρονα οι ίδιες οι πόλεις να αποκτούν οντότητα όντας τμήματα ενός δικτύου πόλεων. Έτσι, ο ανταγωνισμός των πόλεων που τις «υποχρεώνει» να προσελκύσουν επενδύσεις και να αναπτύξουν νέες, κερδοφόρες δραστηριότητες για την επιβίωσή τους, ορίζει ουσιαστικά τη σύγχρονη έννοια της ανάπτυξης και αποτελεί στόχο των παρεμβάσεων στην πόλη (Βάσιλα Α., 2005). Από την άλλη πλευρά, σε μια παράλληλη συζήτηση τίθενται τα θέματα της κοινωνικής συνοχής, της μετανάστευσης, της περιθωριοποίησης. Κάθε κοινωνική κατάσταση αποτυπώνεται στη μορφή ακόμη και στην αρχιτεκτονική της πόλης. Μέσα από την εικόνα της κανείς μπορεί να δώσει ερμηνείες σε σχέση με την κοινωνική ζωή των κατοίκων της, την ευημερία του τόπου, τις λαϊκές εξεγέρσεις και τους αγώνες που έχουν δοθεί στο πέρασμα του χρόνου, την εμπορική δραστηριότητα, την πολιτιστική ζωή του τόπου και γενικά οτιδήποτε αφορά την καθημερινότητα του πολίτη. Όλα αυτά τα θέματα λαμβάνονται σοβαρά υπόψη στη λήψη αποφάσεων όταν πρόκειται για τον σύγχρονο αστικό σχεδιασμό. Με αυτήν την έννοια ο τρόπος συγκρότησης των πόλεων, οι αλλαγές χρήσεων, οι αναπλάσεις τμημάτων ή και ολόκληρων περιοχών, οι νέες υποδομές, οι μίξεις χρήσεων κ.α., οι οποίες προτείνονται και υιοθετούνται για την ανάπτυξη της πόλης, είναι άμεσα συνδεδεμένες με ιδιαίτερες κοινωνικές, οικονομικές και πολιτικές συνθήκες που επικρατούν σε κάθε εποχή και αποσκοπούν στο να γίνει η

πόλη ανταποδοτική είτε έμμεσα είτε άμεσα, ώστε να μπορεί η ίδια ή συγκεκριμένες περιοχές της να προσελκύουν επικερδείς επενδύσεις.

Στη σύγχρονη εποχή ο δημόσιος χώρος αποκτά χαρακτήρα αγαθού προς εκμετάλλευση με σκοπό το κέρδος. Παρατηρείται λοιπόν η τάση της ιδιωτικοποίησης πολλών δημόσιων χώρων με τον τελευταίο διαρκώς να συρρικνώνεται και την ανάπτυξη να επεκτείνεται και σε εξωαστικές περιοχές της περιφέρειας. Αυτή η εξέλιξη αλλάζει και αναθεωρεί την έννοια του αστικού κέντρου αφού η διάκριση μεταξύ πόλης υπαίθρου είναι ολοένα και πιο δυσδιάκριτη ενώ τελικά οι κεντρικές λειτουργίες της πόλης τεμαχίζονται σε μικρότερα και περισσότερα τμήματα εντός και εκτός αστικού κέντρου. Ως συνέπεια αυτού είναι η δημιουργία και εκμετάλλευση αξιοποιημένων δημόσιων χώρων από ιδιωτικά κυρίως κεφάλαια για την δημιουργία οδικών αξόνων με σκοπό την εξυπηρέτηση διαφόρων απομακρυσμένων περιοχών. Όμως, για να κατασκευαστούν αυτοί οι νέοι δρόμοι καταλαμβάνουν τεράστιες εκτάσεις, βουνά αποχαρακτηρίζονται από δάση σε αστικό πράσινο, ενώ τελικά η δημιουργία τους αποσκοπεί στην περαιτέρω επέκταση της πόλης και την εξυπηρέτηση και δημιουργία νέων χρήσεων αναψυχής, πολιτισμού και γενικότερα επιχειρηματικών λειτουργιών.

Η αύξηση των ιδιωτικοποιημένων χώρων αλλά και των λειτουργιών τους ως ημι-δημόσιοι χώροι για τον κόσμο, έχουν συμβάλλει στην μεταλλαγή του πολεοδομικού χαρακτήρα ζωής και ανάπτυξης που ακολουθούσαν οι πόλεις στο παρελθόν. Ιδιαίτερα στις μέρες μας πλέον με την αναβάθμιση του ρόλου της «ασφάλειας» που ενισχύει τη διάκριση ασφαλούς και επικίνδυνου χώρου ως βασική, τροποποιείται η κοινωνική δομή της πόλης. Τα ανώτερα και μεσαία στρώματα θα μπορούσε κανείς να πει πως αυτονομούνται σταδιακά σε μια δικιά τους σφαίρα ιδιωτικοποιημένων δημόσιων και ημι-δημόσιων χώρων. Η καθημερινότητα σκηνοθετείται πλέον σε νέα είδη χώρων. Τέτοιοι χώροι είναι τα μεγάλης κλίμακας εμπορικά κέντρα και κέντρα αναψυχής, η δημιουργία «ελεγχόμενων δημόσιων περιοχών», που διέπουν την τήρηση συγκεκριμένου κώδικα συμπεριφοράς ώστε ο χρήστης να νιώσει ενταγμένος και κοινωνικά αποδεκτός από το σύνολο. Ο δημόσιος χώρος στο παρελθόν ήταν ο τόπος όπου οι κάτοικοι μιας πόλης, συνήθως οι εργαζόμενοι, βίωναν την αίσθηση του χρόνου, της ηρεμίας και κοινωνικής συναναστροφής με απουσία τις περισσότερες φορές οποιαδήποτε εμπορική δραστηριότητα. Η απλή κοινωνική συνεύρεση, η επαφή με στοιχεία πολιτισμού, οποιαδήποτε αθλητική δραστηριότητα κλπ, σήμερα μπορεί να πραγματώνεται μόνο στη βάση της αγοράς. Ως αποτέλεσμα της υπερ-διαχείρισης

λοιπόν πολλών δημόσιων ή ημι-δημόσιων χώρων, για την δημιουργία μιας επίπλαστης κατάστασης μέσω της οποίας ο άνθρωπος βιώνει την καθημερινότητα με συνυφασμένη την συμβολή του στην εμπορική δραστηριότητα του τόπου ώστε να αισθανθεί πως αξιοποίησε στο έπακρο τον χρόνο του, είναι η υπο-διαχείριση ορισμένων άλλων. Ουσιαστικά πρόκειται για μια διαδικασία υποβάθμισης ορισμένων περιοχών και ταυτόχρονα αναβάθμισης κάποιων άλλων. Μέσα από αυτές τις διαδικασίες όμως εντείνεται πολλές φορές το πρόβλημα της κοινωνικής ανισότητας. Σε κάθε δημόσιο χώρο πρέπει να υπάρχει η δυνατότητα ελεύθερης πρόσβασης και παραμονής των ανθρώπων από όλες τις φυλετικές τάξεις και κοινωνικές ομάδες.

Παράδειγμα δημόσιου χώρου που αξιοποιήθηκε από ιδιωτικά κεφάλαια και οδήγησε σε κοινωνικό αποκλεισμό ορισμένων κοινωνικών ομάδων είναι οι παραλίες. Η εμπορευματοποίηση ακόμη και αυτών των κοινωνικών αγαθών, όπως είναι η θάλασσα, κατέστησε αδύνατη την πρόσβαση στον χαμηλόμισθο εργαζόμενο και το μετανάστη αφού η είσοδός του ή η παραμονή του σε αυτή επιτρέπεται μόνο με αντίτιμο σε συγκεκριμένα μικρά τμήματα (πλαζ) ενώ παράλληλα οξύνει το πρόβλημα κοινωνικής ανισότητας. Ένα άλλο θέμα που αφορά κοινωνικό ζήτημα είναι η έλλειψη συναναστροφής παιδιών και γονέων μέσα από δραστηριότητες όπως το παιχνίδι που άλλοτε ήταν κατεξοχήν λειτουργία που διαδραματίζονταν στον ανοιχτό, ελεύθερο χώρο των πόλεων. Ωστόσο, τα τελευταία χρόνια, πέρα από τις γνωστές παιδικές χαρές που βρίσκονται σε πάρκα και πλατείες, έχουμε τη δημιουργία άλλων χώρων παιχνιδιού. Παρά την ικανότητα των παιδιών να παίζουν και να προσαρμόζονται οπουδήποτε διαμορφώνονται ειδικοί χώροι και κλειστοί παιδότοποι σε προστατευμένους κλειστούς χώρους με ίδιο αποτέλεσμα την εμπορευματοποίηση των σχέσεων. Επιπρόσθετα, η ραγδαία τεχνολογική πρόοδος, η κοινωνική επαφή των ανθρώπων μέσα από μέσα κοινωνικής δικτύωσης στο διαδίκτυο και η έλλειψη αναζήτησης επαφής του με τον φυσικό αστικό δημόσιο χώρο αποτελούν από μόνα τους έντονα κοινωνικά φαινόμενα.

Στην αντίπερα όχθη έχουμε ελεύθερους δημόσιους χώρους οι οποίοι εξαιτίας μιας σειράς παραγόντων παρέμειναν αναξιοποίητοι σε μεγάλο βαθμό ενώ άλλοι απαξιώθηκαν και υποβαθμίστηκαν. Βασικές αιτίες υποβάθμισης των χώρων αυτών είναι:

- Η εμπορευματοποίηση.

- Η διαχείριση που γίνεται κατά τυχαίο τρόπο, χωρίς προγραμματισμό και ολοκληρωμένο σχέδιο.
- Η απουσία μητροπολιτικής διοίκησης να οργανώσει μια συνολική επέμβαση ως προς τη λειτουργικότητα των δικτύων και τη βελτίωση της εικόνας της πόλης καθώς και στην προσβασιμότητα των χώρων.
- Η έλλειψη επαρκών οικονομικών πόρων.
- Ο πλημμελής καθαρισμός.
- Η έλλειψη άρδευση.
- Η έλλειψη φωτισμού για τη νυχτερινή λειτουργία και την αποτροπή της εγκληματικότητας.
- Οι ελλιπείς υποδομές για να υποδεχθούν μεγάλο αριθμό επισκεπτών.
- Η απουσία εξειδικευμένου προσωπικού σε θέματα πρασίνου, επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα στην προστασία και ανάδειξή τους (π.χ. διείσδυση ακατάλληλων ειδών και ποικιλιών φυτών, έλλειψη κηποτεχνικής διαμόρφωσης ή ακαλαίσθητες διαμορφώσεις).
- Η παραμέληση του υφιστάμενου πράσινου με μη εμπλουτισμό της βλάστησης.
- Η κοινωνική συμπεριφορά του χρήστη – πολίτη (Πουρναρά Σ.,2013)

Ως αποτέλεσμα της υποβάθμισης των δημόσιων χώρων εκδηλώνεται η έξαρση φαινομένων κοινωνικού αποκλεισμού ομάδων που ως καταφύγιο έχουν τους χώρους αυτούς. Τα υψηλά επίπεδα ανεργίας, η μετανάστευση, η φτώχεια, η αδυναμία άσκησης των κοινωνικών δικαιωμάτων συνιστούν πλέγμα σχέσεων το οποίο επιδεινώνει την θέση ορισμένων ανθρώπων και εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες. Στο σκηνικό των χώρων αυτών οι οποίοι συνήθως χαρακτηρίζονται από έλλειψη κρατικής πρόνοιας και αυξημένης εγκληματικότητας δημιουργούνται νέα είδη παραβατικών συμπεριφορών αφού ο έλεγχος και η αστυνόμευσή τους είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Ένα ακόμη χειρότερο φαινόμενο της υποβάθμισης είναι η απομείωση ελεύθερων κοινόχρηστων χώρων και μάλιστα πολλές φορές χώρων πρασίνου. Πλήθος σημειακών πολεοδομικών ρυθμίσεων δημοσιεύθηκαν στη «Διάγεια» τον Ιούλιο του 2012, εκ των οποίων το ένα τρίτο των περιπτώσεων επρόκειτο για αποφάσεις που επιτρέπουν την οικοδόμηση σε οικόπεδα που ήταν χαρακτηρισμένα ως κοινόχρηστοι χώροι. Όλες αυτές οι ενέργειες απορρέουν από βαθιά κοινωνική κρίση και κρίση αξιών σε μια αποτυχία της κυβέρνησης να θέσει όρια και κανονισμούς με γνώμονα το κοινό συμφέρον. Η σημαντικότερη αιτία λοιπόν

απαξίωσης, υποβάθμισης και απομείωσης των δημόσιων χώρων είναι η αδράνεια των δημοτικών αρχών να διατηρήσουν τον κοινόχρηστο χαρακτήρα των χώρων, ώστε να είναι δυνατή η πρόσβαση των πολιτών σε αυτούς και η κοινή χρήση σε συνθήκες ασφάλειας και εξυπηρέτησης των πολιτών.

Παρόλα αυτά η κοινωνία δεν παραμένει αδρανής, μεταβαίνει από μια περίοδο φανταστικής σχέσης με τον δημόσιο χώρο σε μια περίοδο δραματικών διεκδικήσεων. Ο δημόσιος χώρος της διεκδικείται πλέον από: τη βιομηχανία της διασκέδασης, τα εγκληματικά κυκλώματα, τους νέους επενδυτές στον χώρο του real estate, τους άστεγους, τους εξαθλιωμένους μετανάστες, τις ακροδεξιές οργανώσεις που ξαφνικά απέκτησαν χώρο δράσης αλλά και τα πολυάριθμα κινήματα πόλης, τους ακτιβιστές και τις ομάδες πρωτοβουλίας για τη διεκδίκηση, διάσωση ή, έστω, αναβάθμιση των προβληματικών ελεύθερων χώρων.

Ο δημόσιος χώρος παύει να αποτελεί πεδίο του φανταστικού και γίνεται πεδίο διαμάχης. Η αλήθεια είναι, βέβαια, ότι οι παραπάνω εξελίξεις δεν συνιστούν κάτι το πραγματικά νέο. Ο δημόσιος χώρος, αποτελεί εξ' ορισμού ένα αντικείμενο διεκδίκησης. Ουδέποτε υπήρξε δεδομένος. Η μόνη πραγματική μεταβολή που συντελέστηκε μάλλον αφορά σε μας τους ίδιους, στους σημερινούς κατοίκους των ελληνικών πόλεων, που πρόσφατα μόνο συνειδητοποιήσαμε την πλάνη μας. Ο δημόσιος χώρος ουδέποτε υπήρξε διασφαλισμένος. Ο δημόσιος χώρος κατακτάται. (Δραγώνας Π.)

4.2 Η οικονομική διάσταση του δημόσιου χώρου

Σύμφωνα με τον Le Febvre το δικαίωμα στην πόλη συνεπάγεται του δικαιώματος και στους ελεύθερους δημόσιους χώρους της πόλης. Η σημερινή κατάσταση όμως που επικρατεί σε πολλούς ελεύθερους κοινόχρηστους χώρους με την ανάπτυξη τραπεζοκαθισμάτων σε αυτές και την εκμετάλλευσή τους από ιδιωτικά κεφάλαια θίγει τον δωρεάν χαρακτήρα που αυτοί δικαιωματικά πρέπει να έχουν. Ο δημόσιος χώρος θα μπορούσε λοιπόν να χωριστεί σε δύο βασικές κατηγορίες όσον αφορά την δυνατότητα πρόσβασής του και τον βαθμό που οι χρήστες του μπορούν να απολαύσουν τις υπηρεσίες του δωρεάν ή χρησιμοποιώντας κάποιο αντίτιμο. Αν και η έννοια του αντίτιμου συνοδεύεται συνήθως με το χρήμα υπάρχουν και άλλες πιο δυσδιάκριτες

μορφές αποκλεισμού ενός ατόμου από έναν δημόσιο χώρο τον οποίο συνήθως ασκεί το κοινωνικό περιβάλλον και οι συγκεκριμένοι κώδικες συμπεριφοράς που άτυπα επιβάλλονται με την είσοδο και παραμονή σε ένα τέτοιο χώρο ώστε ο χρήστης να νιώσει ένα με το περιβάλλον, κοινωνικά ενταγμένος και αποδεκτός . Τέτοιοι χώροι είναι συνήθως οι χώροι δημόσιας διεκδίκησης όπως καφετέριες, θεματικά πάρκα και εμπορικά κέντρα.

4.2.1 Διαχωρισμός δημόσιων χώρων με βάση την δωρεάν πρόσβαση ή όχι

Με την βοήθεια της κατηγοριοποίησης των δημόσιων χώρων που έγινε σε προηγούμενο τμήμα της συγκεκριμένης εργασίας θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε ποιοι από αυτούς (υπαίθριοι, ημι-υπαίθριοι και κλειστοί) έχουν ελεύθερη πρόσβαση και απευθύνονται σε όλους τους κατοίκους μιας πόλης και ποιοι είναι εμπορευματοποιημένοι.

Οι δημόσιοι ελεύθεροι χώροι είναι:

- Δημοτικά κλειστά κτίρια ελεύθερης εισόδου που εξυπηρετούν συνήθως επιμορφωτικούς ,εκπαιδευτικούς και πολιτιστικούς σκοπούς όπως μουσεία, βιβλιοθήκες, σχολεία, εκκλησίες και πολιτιστικά κέντρα (ημερίδες, ομιλίες με ελεύθερη συμμετοχή κοινού).
- Δημόσιοι υπαίθριοι ή ημι-υπαίθριοι χώροι ελεύθερης εισόδου πολιτιστικού και επιμορφωτικού χαρακτήρα όπως αρχαιολογικοί χώροι, ζωολογικοί ή βοτανικοί κήποι και υπαίθριες εκθέσεις καλλιτεχνικού, εικαστικού ή και ενημερωτικού περιεχομένου.
- Δημόσιοι υπαίθριοι χώροι αναψυχής όπως οι παιδικές χαρές, υπαίθριοι χώροι άθλησης, πάρκα, πλατείες, άλση και παραλίες.
- Δημόσιοι χώροι εξυπηρέτησης όπως δρόμοι, πεζόδρομοι, πεζοδρόμια και χώροι στάθμευσης χωρίς αντίτιμο.

Από την άλλη πλευρά η παγκοσμιοποίηση των δημόσιων αγαθών, η κατάργηση των ελευθεριών, ο φόβος για φαινόμενα έξαρσης όπως η εγκληματικότητα είναι όλα παράγοντες που επισκίασαν την δημοκρατικότητα του δημόσιου χώρου (Sharon Zukin, 1995) συντηρώντας την ανοχή στην εκμετάλλευσή τους, τόσο της κρατικής εξουσίας

όσο και των πολιτών, είτε λόγω των μεγάλων οικονομικών συμφερόντων είτε λόγω της αίσθησης ασφάλειας και ελέγχου που αποπνέουν για την περιοχή. Έτσι λοιπόν μπορούμε να διακρίνουμε μερικούς από τους χώρους αυτούς:

- Στεγασμένοι υπαίθριοι, ημι-υπαίθριοι ή κλειστοί χώροι στάθμευσης για την εξυπηρέτηση των πολιτών με χρήση αντίτιμου.
- Υπαίθριοι δημόσιοι χώροι όπως εθνικοί δρόμοι για την χρήση των οποίων πρέπει να αποδοθεί το σχετικό αντίτιμο διοδίων προς την ιδιωτική κατασκευαστική εταιρεία αλλά και δρόμοι δημοτικής εκμετάλλευσης στο αστικό κέντρο με την τοποθέτηση παρκόμετρων.
- Υπαίθριοι χώροι αναψυχής, ξεκούρασης και κοινωνικής διάδρασης όπως παραλίες οι οποίες έχουν καταληφθεί σε όλο το μήκος τους συχνά από ιδιωτικές επιχειρήσεις, αλλά και θεματικά πάρκα και πάρκα αναψυχής όπως το παράδειγμα το πάρκο του Πεδίου του Άρεως για το οποίο υπήρξε μεγάλη διαμαρτυρία των πολιτών για την τοποθέτηση περιμετρικής περίφραξης (από κάγκελα) με σκοπό την εμπόδιση ελεύθερης πρόσβασης σε αυτό.
- Κλειστοί χώροι μουσείων που απαιτούν την πληρωμή ενός συγκεκριμένου ποσού για την παραμονή του επισκέπτη τουρίστα ή ντόπιου εντός αυτού.
- Κλειστά συγκροτήματα-πολυχώροι εμπορικών κέντρων στα οποία παρέχεται η αίσθηση αλληλεπίδρασης με τον έξω κόσμο αλλά η περιγραφή τμημάτων αυτών των χώρων ως δημόσιων μόνο καταχρηστική θα μπορούσε να είναι αφού η πραγματικότητα του χώρου δηλώνει πως τα συναισθήματα, η αίσθηση κοινωνικής δικτύωσης και το νόημα παραμονής σε αυτόν είναι έννοιες εξαγοράσιμες.
- Οικιστικά συγκροτήματα ή κοινότητες ελεγχόμενης εισόδου ή χωριά ασφαλείας ή ακόμη και ελεγχόμενες περιοχές γραφείων είναι ορισμένοι από τους χώρους με την ίδια φυσική σημασία, την κατοίκηση δηλαδή ή την εργασία σε κοινότητες ελέγχου εισόδου μέσα σε ένα περιβάλλον πληθυσμιακής ομοιογένειας σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο (Blakely E. & Snyder M. Gail, 1999, Haya El Nasser, 2002, Webster Chris, 2001). Οι άλλοτε δημόσιες εκτάσεις εκμεταλλευόμενες από ιδιώτες έχουν μετατρέψει ολόκληρα συγκροτήματα σε ζώνες υψηλής ασφάλειας κατεξοχήν των διάσημων και πλουσίων, μια τάση σχετικά πρόσφατη για τα ελληνικά δεδομένα, που για να

είναι κάποιος σε θέση να βιώσει αυτές τις παρεχόμενες υπηρεσίες θα πρέπει να εξαγοράσει και μάλιστα αδρά ένα κομμάτι της έκτασης αυτής.

Τα οικιστικά συγκροτήματα είναι μια ιδιαίτερη περίπτωση χώρων που επιτελούν τον ίδιο σκοπό με τα συγκροτήματα κοινωνικής κατοικίας των ελληνικών πόλεων, δηλαδή την κατοίκηση ομοιογενή ομάδας πληθυσμού αλλά με πολλές κοινωνικές και οικονομικές, ταξικές ανισότητες. Τα μεν πρώτα αφορούν σε εύπορες κοινωνικές ομάδες ενώ τα δεύτερα προορίζονται αποκλειστικά για ανθρώπους με χαμηλά εισοδηματικά ή και σε ορισμένες περιπτώσεις ανύπαρκτα, άστεγοι, οικονομικοί μετανάστες κ.λ.π.

Εικόνα 4.1: Θεματικό πάρκο διασκέδασης Allou Fun Park, Αθήνα

Πηγή:

<http://www.pamebolta.gr/%CF%81%CE%AD%CE%BD%CF%84%CE%B7/allou-fun-park>

4.2.2 Διαχωρισμός δημόσιος χώρων με βάση την χρήση του ανά κοινωνική τάξη

Στην σύγχρονη κοινωνία θέματα κοινωνικής ανισότητας οδηγούν στο συμπέρασμα ότι η χρήση των περισσότερων χώρων που απαιτούν χρηματικό αντίτιμο είναι προνόμιο ορισμένων και όνειρο απατηλό για κάποιους άλλους. Ο τρόπος με τον οποίο είναι συγκροτημένες οι κοινωνίες συντελεί στο να υπάρχουν ανισότητες στην κατανομή του πλούτου, των δικαιωμάτων, της πρόσβασης στην γνώση ανάμεσα στα μέλη των κοινωνιών. Συνεπώς η διαμόρφωση της ταυτότητας των δημόσιων τόπων στους οποίους η πρόσβαση είναι ελεύθερη ή μη είναι τόσο παγιωμένη με αποτέλεσμα το οικονομικό κριτήριο να μην είναι ο μοναδικός λόγος απόρριψής τους. Παρατηρείται

λοιπόν, μια τάση της μεσαίας και ανώτερης κοινωνικής τάξης να συγκεντρώνεται σε χώρους κατανάλωσης όπως εμπορικά κέντρα, θεματικά και ψυχαγωγικά πάρκα ενώ τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα να αναζητούν δημόσιο χώρο σε υπαίθριους κυρίως χώρους πρασίνου και πλατειών. Οι αιτίες που η κάθε κοινωνική ομάδα αναζητά συγκεκριμένο μοντέλο και πρότυπο χώρων είναι πολλές. Από την μια η μεσαία και ανώτερη κοινωνική τάξη έχει αποδεχθεί και υπακούει πιστά τον νέο τρόπο ζωής (lifestyle) ο οποίος είναι τόσο άρρηκτα συνδεδεμένος με την κατανάλωση που έχει καταφέρει να δημιουργήσει την ψευδαίσθηση της ιδέας ‘ψωνίζω άρα υπάρχω’. Η έννοια λοιπόν της απλής κοινωνικής διάδρασης σε έναν φυσικό ελεύθερο δημόσιο περιβάλλον της πόλης είναι τόσο υποβαθμισμένη αφού δεν υπακούει στους νόμους της αγοράς και της κατανάλωσης υστερώντας σε μεγάλο βαθμό ποιότητας για τους υπερασπιστές αυτής της κουλτούρας. Από την άλλη πλευρά, οι άνθρωποι που ανήκουν σε κατώτερα κοινωνικά στρώματα εκτός της οικονομικής τους αδυναμίας να συμμετέχουν τόσο ενεργά στην κατανάλωση όλων αυτών των εμπειριών ασπάζονται και διαφορετική φιλοσοφία για το πώς να διαχειρίζονται τον ελεύθερο χρόνο τους και την κοινωνική συναναστροφή τους.

Συμπερασματικά μέσα από τον διαχωρισμό των δημόσιων χώρων ανάμεσα σε εκείνους που προσφέρουν το δικαίωμα ελεύθερης πρόσβασης και σε εκείνους που χρειάζονται ορισμένο αντίτιμο μπορούμε να εξάγουμε άλλες δύο κατηγορίες δημόσιων χώρων οι οποίες χρησιμοποιούν τα ίδια στοιχεία των δύο πρώτων αλλά διαχωρίζονται με κριτήριο την κοινωνική τάξη στην οποία αναφέρονται. Χωρίς να θέλουμε να αποδώσουμε μεγαλύτερη αξία ή υπόσταση σε κάποια από τις κοινωνικές ομάδες (η ταξική διάκριση στην παρούσα εργασία με σκοπό την κατηγοριοποίηση ομάδων δημόσιων χώρων ταυτίζεται κυρίως με βάση τα εισοδηματικά κριτήρια, οπότε προκύπτουν οι ομάδες χαμηλού εισοδηματικού κριτηρίου-μεσαίου-υψηλού) θα λέγαμε πως τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα αναζητούν περισσότερους τρόπους επιμόρφωσης και συμμετοχής σε πολιτιστικές και εικαστικές δραστηριότητες έναντι των κατώτερων.

Η κατηγοριοποίηση λοιπόν θα μπορούσε να γίνει ως εξής:

1. Δημόσιοι χώροι που αφορούν μεσαίες και ανώτερες κοινωνικές τάξεις:
  - Μουσεία (ελεύθερης πρόσβασης ή μη)
  - Βιβλιοθήκες

- Πολιτιστικά κέντρα
  - Αρχαιολογικοί-ζωολογικοί-βοτανικοί χώροι
  - Υπαίθριες εκθέσεις καλλιτεχνικού και εικαστικού χαρακτήρα
  - Ιδιωτικές παραλίες
  - Χώροι στάθμευσης με αντίτιμο
  - Οικιστικά συγκροτήματα(ανώτερη κοινωνική τάξη)
2. Δημόσιοι χώροι που αφορούν κατώτερες κοινωνικές τάξεις:
- Πάρκα, πλατείες, άλση
  - Δημόσιες παραλίες
  - Ζωολογικοί κήποι
  - Ελεύθεροι χώροι στάθμευσης
  - Υπαίθριες εκθέσεις ενημερωτικού χαρακτήρα

Υπάρχει φυσικά και κοινός τόπος συνάντησης των κατοίκων μιας πόλης ανεξαρτήτου εισοδηματικού κριτηρίου όπως δρόμοι, πεζόδρομοι, πλατείες, λαϊκές ακόμα και αν αυτά αποτελούν σύντομες στάσεις και περάσματα για τους κατοίκους της πόλης.

Τέλος, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το αντίθετο του φαινομένου της εμπορευματοποίησης δημόσιων χώρων. Οι παραμελημένοι ή υποβαθμισμένοι δημόσιοι χώροι επιφέρουν ορισμένες φορές οικονομικό μαρασμό ακόμη και ολόκληρης της περιοχής στην οποία αποτελούν στοιχεία. Η προσαρμογή του ατόμου στην κατανάλωση και εξαγορά συναισθημάτων που επιβάλλει η νέα πραγματικότητα έχει οδηγήσει σε οικονομική άνθιση λόγω έντονης κίνησης της εμπορικής δραστηριότητας ορισμένες περιοχές και σε άλλες έχει δημιουργήσει προβλήματα συσσώρευσης ατόμων με παραβατική συμπεριφορά, στους κοινόχρηστους χώρους της πόλης. Σε ορισμένες ακραίες περιπτώσεις το κράτος αναλαμβάνει δράση με την συνεργασία πολλών φορέων με σκοπό την αστική αναγέννηση μιας ευρύτερης περιοχής. Ως εργαλείο του χρησιμοποιεί την ανάπλαση αυτής της υποβαθμισμένης περιοχής με παρεμβάσεις τόσο στον δομημένο όσο και στον αδόμητο κοινόχρηστο χώρο. Συνέπεια πολλές φορές όμως είναι ο εξευγενισμός των περιοχών αυτών, όπως αποδίδεται ο όρος «gentrification», αφού τις περισσότερες φορές οι αξίες γης ανεβαίνουν. Έτσι κατώτερα κοινωνικά στρώματα εγκαταλείπουν τις περιοχές αυτές και μεταβαίνουν σε άλλες μεταφέροντας πολλές φορές και το πρόβλημα. Δηλαδή συνεχώς ορισμένες κοινωνικές συμπεριφορές

στα πλαίσια μιας κοινωνίας αναπαράγονται καθώς επιλύονται μόνο τοπικά ενώ σε μεγαλύτερη κλίμακα παραμένουν άλυτα.

Είναι γεγονός όμως πως ο δημόσιος χώρος συνεχώς κατακερματίζεται. Η προβληματική αυτή κατάσταση δημιούργησε, την ανάληψη δράσης εκ μέρους πολιτών με σκοπό την προστασία και ενίσχυση του δημόσιου χώρου. Σε πολλές περιπτώσεις οι πολίτες παίρνουν την κατάσταση στα χέρια τους διεκδικώντας ενεργά την ύπαρξή του. Το Μάρτιο του 1996, αποφασίστηκε η συγκρότηση Συντονιστικής Επιτροπής για την προστασία των ελεύθερων χώρων της Αθήνας (και των γύρω δήμων) από 13 συλλόγους και κινήσεις πολιτών. Η πληθώρα των κινημάτων πόλης για τη διεκδίκηση ελεύθερων χώρων συνιστούν αδιαπραγμάτευτο δείκτη της ενισχυόμενης ευαισθητοποίησης και δραστηριοποίησης εκ μέρους των κατοίκων υπέρ της ανάκτησής τους. Έχουν ακολουθηθεί όχι μόνο αναποτελεσματικές πολιτικές από την πλευρά της πολιτείας αλλά και άκρως καταστροφικές όσον αφορά τον δημόσιο χώρο και τα δικαιώματα του ατόμου πάνω σε αυτόν. Τα κοινωνικά κινήματα για την πόλη και τους ελεύθερους χώρους της είναι συνδεδεμένα συχνά και με περιβαλλοντικά κίνητρα αφού η έλλειψη αυτών, ιδιαίτερα χώρων πρασίνου εντείνει προβλήματα όπως την δυσκολία αερισμού και δροσισμού του αστικού ιστού της πόλης, αύξηση θερμοκρασίας, έκλυση ρύπων και ρύπανση ατμόσφαιρας. Η έλλειψη συνεπώς δημόσιων χώρων άπτεται κοινωνικών, οικονομικών και περιβαλλοντικών θεμάτων. Κάθε άλλο από ποτέ ο σύγχρονος Έλληνας έχει ανάγκη την ύπαρξή του. Ο σχεδιασμός δημόσιων χώρων αλλά και η αναβάθμιση ήδη υπαρχόντων πρέπει να γίνεται με ιδιαίτερη προσοχή λαμβάνοντας υπόψη και άλλους σύγχρονους παράγοντες όπως η τεχνολογία. Ο χρήστης του διαδικτύου έχει πρόσβαση με τόση ευκολία στην ενημέρωση, την ψυχαγωγία και την κοινωνική διάδραση με άλλους χρήστες, διατηρώντας ταυτόχρονα την ιδιωτικότητά του, που η ιδέα αναζήτησης φυσικού πραγματικού χώρου του είναι παντελώς ανύπαρκτη. Ωστόσο, ο δημόσιος χώρος είναι αναγκαίος τόσο για την κατώτερη κοινωνική τάξη όσο και για τα μεσαία και ανώτερα κοινωνικά στρώματα.

5. Σχεδιαστικές κατευθύνσεις

Τρόποι αναζωογόνησης

Η αναβάθμιση του αστικού ή και περιαστικού δημόσιου χώρου είναι ένα ζήτημα ευρύτερου πολεοδομικού σχεδιασμού και κατευθύνσεων. Για να είναι επιτυχημένα τα αποτελέσματα μιας σειράς δράσεων στους κοινόχρηστους χώρους της πόλης θα πρέπει να υπάρξει συνολική προσέγγιση, που σημαίνει οποιαδήποτε δράση με σκοπό την αναβάθμιση τον αστικό χώρο μιας περιοχής θα πρέπει να είναι ίσως αποτέλεσμα ενός ευρύτερου στρατηγικού σχεδιασμού μιας ολόκληρης αστικής περιοχής ή ακόμη και μιας περιφέρειας. Είναι επίσης αναγκαία η σφαιρική αντιμετώπιση όλων των παραμέτρων που συντελούν στην υποβάθμιση, δίνοντας σχεδιαστικές λύσεις που στοχεύουν εκτός από την φυσική και αισθητική επίλυση και σε άλλα ζητήματα όπως κοινωνικά και οικονομικά. Μια ακόμη παράμετρος που πρέπει να ληφθεί υπόψη είναι ότι το σύγχρονο αστικό μοντέλο δίνει έμφαση στη μίξη χρήσεων και στην αξία της εγγύτητας στον χώρο εργασίας και στις κοινωνικές, εκπαιδευτικές, ψυχαγωγικές και εμπορικές δραστηριότητες. Μια σειρά παρεμβάσεων λοιπόν στον ελεύθερο δημόσιο χώρο της πόλης θα πρέπει να συντελεί στην διευκόλυνση της χρήσης ποδηλάτου, δημόσιων μεταφορών καθώς και πεζών μέσω της προώθησης βιώσιμου συστήματος μετακινήσεων επιβατών και εμπορευμάτων με προτεραιότητα στα ΜΜΜ σταθερής τροχιάς, το περπάτημα και το ποδήλατο. Ιδιαίτερο ρόλο για την επένδυση αυτής της αστικής διαχείρισης έχουν οι τοπικές αρχές οι οποίες πρέπει να δράσουν ως καταλύτες φέροντας συνεργασία και με άλλους φορείς, επιτροπές γειτονιάς, κοινοτικές ομάδες ακόμα και την ίδια την συμμετοχή ιδιωτών και απλών πολιτών της τοπικής κοινωνίας.

Σημαντικές προτεραιότητες που πρέπει να δοθούν επομένως κατά τον σχεδιασμό και την υλοποίηση παρεμβάσεων με σκοπό την ποιοτική αναβάθμιση δημόσιων χώρων είναι η προστασία και ανάδειξη των ίδιων των φυσικών και πολιτιστικών πόρων, ο αποτελεσματικός έλεγχος των χρήσεων γης αλλά και η έμφαση σε περιοχές με φαινόμενα κοινωνικής περιθωριοποίησης.

Στην συνέχεια θα γίνει προσπάθεια να προταθεί μια σειρά δράσεων που θα μπορούσαν να συμβάλλουν στη βελτίωση του αστικού περιβάλλοντος, την βιώσιμη αστική κινητικότητα και την προώθηση της κοινωνικής ένταξης των ανθρώπων σε αυτό. Μια σειρά από δράσεις θα μπορούσαν να είναι οι εξής:

1.Πεζοδρόμηση οδών τοπικής σημασίας με ταυτόχρονη εξασφάλιση θέσεων στάθμευσης (με πληροφοριακή σήμανση) και κίνησης.

Εικόνα 5.1: Κίνηση πεζών στην Κοπεγχάγη

Πηγή: http://adelaidecitycouncil.com/publications/reports_plans/public_spaces_public_life.pdf

2.Φύτευση πρασίνου σε κοινόχρηστους χώρους ανεξαρτήτου κλίμακας(με έμφαση τις πλατείες), δημιουργία αντικειμένων εξωραϊσμού με χαρακτηριστικό το υδάτινο στοιχείο και εξασφάλιση περισσότερων ελεύθερων θέσεων για την παραμονή των περαστικών στο χώρο.

Εικόνα 5.2: Πράσινο σε κοινόχρηστο χώρο της πόλης

Πηγή: <http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>

3.Αντικατάσταση κάδων απορριμμάτων με άλλους βυθιζόμενους για την βελτίωσης της αστικής εικόνας και την διατήρηση ενός υγιεινού περιβάλλοντος.

Εικόνα 5.3: Διατάξεις βυθιζόμενων κάδων

Πηγή: Μαύρου Χρυσόκωνα

4.Υπαίθριες δημοτικές εκθέσεις επιμορφωτικού χαρακτήρα και υπαίθριες δημοτικές αγορές με στόχο την ενίσχυση της κοινωνικής συναναστροφής των κατοίκων στον κοινόχρηστο χώρο της πόλης.

5.Υπαίθρια σεμινάρια με έντονο στοιχείο την συμμετοχικότητα.

6.Υπαίθριες δωρεάν παραστάσεις ή συναυλίες κατά την διάρκεια της ημέρας και το βράδυ.

7.Προώθηση της ανταλλαγής προϊόντων σε δημόσιους χώρους ιδιαίτερα σήμερα στην Ελλάδα της οικονομικής χρήσης με σκοπό τόσο την κοινωνική διάδραση των κατοίκων όσο και στην διαμόρφωση μιας διαφορετικής εικόνας για τον χώρο και τα οφέλη του.

8.Βραδιές ανοιχτής συμμετοχικής διαδικασίας μέσω της συζήτησης και ανταλλαγής απόψεων σε δημόσιους ανοιχτούς χώρους μεταξύ κατοίκων και τοπικών φορέων του Δήμου τόσο σε επίπεδο γειτονίας όσο και σε επίπεδο πόλης.

9.Εικαστικές παρεμβάσεις τυφλών όψεων κτιρίων (τοιχογραφίες, γκράφιτι) σε διάφορα σημεία της πόλης ή σε κτίρια περιμετρικά των ανοιχτών δημόσιων χώρων, με στόχο την δημιουργία νέων μορφών κοινωνικότητας, την δημιουργία ευκαιρίας για θέαση και ανταλλαγή απόψεων περί τέχνης αλλά και την αναβάθμιση της εικόνας του αστικού περιβάλλοντος.

Εικόνα 5.4: Τοιχογραφία επί της τυφλής όψης κτιρίου

Πηγή: πρόγραμμα «Αθήνα-Αττική 2014»

10. **Δημιουργία πολυ-χώρων** σε πάρκα, άλση ή και πλατείες μεγαλύτερης κλίμακας, με διαμορφωμένους χώρους αθλητισμού, παιχνιδιού και ποδηλατοδρόμων.

11. **Τοποθέτηση σημείων ενημέρωσης (info-points)** σε πολλά διάσπαρτα σημεία της πόλης που εκτός της δυνατότητας ελεύθερης αναζήτησης των χρηστών για πληροφόρηση να διαφημίζουν τα κοντινότερα σημεία δημόσιου ελεύθερου χώρου της πόλης και των παρεχόμενων υπηρεσιών τους.

12. Δημιουργία σε επίπεδο γειτονιάς κατάλληλα διαμορφωμένων ελεύθερων κοινόχρηστων ασφαλή χώρων για **φύλαξη παιδιών** σε συνεργασία φορέων του Δήμου με τους κατοίκους-γονείς της περιοχής κάτω από την επίβλεψη ειδικών ατόμων.

13. **Εκμετάλλευση αναξιοποίητων χώρων** και επαναπροσδιορισμός του δημόσιου χώρου μέσα από την αποκατάσταση βιομηχανικών κτιρίων.

14. **Δημιουργία νέων πάρκων** ως αποτέλεσμα μελέτης για την βιώσιμη ανάπτυξη περιοχών με δυνατότητα ενεργής συμμετοχής των πολιτών στην επιλογή και φύτευση κατάλληλων ειδών, στην επιλογή και τοποθέτηση υλικών διαμόρφωσης επιφανειών και γενικότερα στοιχείων που θα αφήνουν την προσωπική ταυτότητά τους στο χώρο δημιουργώντας την αίσθηση οικειοποίησής τους με το αστικό περιβάλλον.

15. **Εξασφάλιση μεγαλύτερης σκίασης** κατά την διάρκεια της ημέρας στους δημόσιους ανοιχτούς χώρους είτε με την φύτευση κατάλληλων δέντρων είτε με την κατασκευή τεχνητών μέσων σκίασης και χρήση ψυχρών υλικών, με υψηλή αντανakλαστικότητα και υψηλό δείκτη θερμικής εκπομπής ώστε να εξασφαλίζονται όσο το δυνατόν περισσότερο συνθήκες θερμικής άνεσης για τους χρήστες αλλά και καλύτερες συνθήκες φωτισμού τις νυχτερινές ώρες για την μεγαλύτερη παραμονή των ανθρώπων σε δημόσιους χώρους και την αίσθηση μεγαλύτερης ασφάλειας.

16. **Εγκατάσταση φωτογραφιών** σε μεγάλους ανοιχτούς χώρους όπως πλατείες και προβολή διαφόρων θεματικών ενοτήτων από αρχαία μουσείων, εκθέσεων ζωγραφικής, εικόνες αρχαιολογικών, ζωολογικών ή βοτανικών κήπων κ.τ.λ.

Έχουν εντοπιστεί κατά καιρούς αρκετές οργανωμένες δράσεις με τις περισσότερες από αυτές να μετρούν στην πόλη της Αθήνας και ιδιαίτερα μετά την ανάληψη των Ολυμπιακών Αγώνων από την χώρα μας, για την αναμόρφωση και αναβάθμιση του αστικού κοινόχρηστου χώρου τόσο από την πλευρά της πολιτείας όσο και από άλλους φορείς. Ο διαγωνισμός ΑθήναΧ4, είναι ένα ζωντανό παράδειγμα προσπάθειας υλοποίησης παρεμβάσεων με στόχο και την ενίσχυση δημόσιου χώρου προκειμένου να αναβαθμίσει τον ευρύτερο αστικό ιστό. Το 2010 διεξήχθη από την Ενοποίηση Αρχαιολογικών Χώρων Αθήνας διαγωνισμός ιδεών με αντικείμενο προτάσεις επίλυσης του σταυρού μεταξύ τεσσάρων οικοδομικών τετραγώνων, ο οποίος διαμορφώνεται σαν ενιαίος κοινόχρηστος χώρος. Η κεντρική ιδέα του διαγωνισμού είχε διατυπωθεί και από τον Α.Τρίτη (1982) ως πρόταση για το σχεδιασμό του κέντρου μίας γειτονιάς. Ένα από τα χαρακτηριστικά προβλήματα των ελληνικών πόλεων είναι τα μικρά οικοδομικά τετράγωνα που χαρακτηρίζουν τα αστικά κέντρα με πυκνό δίκτυο δρόμων, στενά πεζοδρόμια και κατακερματισμένους χώρους πρασίνου. Όραμα λοιπόν του διαγωνισμού ήταν η δημιουργία ενός μεγαλύτερου πλέον οικοδομικού τετραγώνου (οικοδομικά τετράγωνα Χ 4, ΑΘΗΝΑ Χ 4) που θα επηρεάσει θετικά το μικροκλίμα της περιοχής, την ποιότητα ζωής, την εικόνα αλλά και τη λειτουργία του δημόσιου χώρου. Ειδικότερα, πέραν της αισθητικής αναβάθμισης και βελτίωσης, οι προτάσεις έπρεπε να στοχεύουν στην κυκλοφοριακή εξυπηρέτηση των κατοίκων, στην κατά το δυνατόν απομάκρυνση του αυτοκινήτου και στην βελτίωση της ποιότητας ζωής μέσα από μια σειρά δράσεων για την μείωση των ρύπων, θορύβων, εξασφάλιση της προσβασιμότητας

για ειδικές ομάδες και ΑΜΕΑ μέσω μιας βιοκλιματικής προσέγγιση σχεδιασμού (Κοσμίδου Α.,2012).

6. Συμπεράσματα

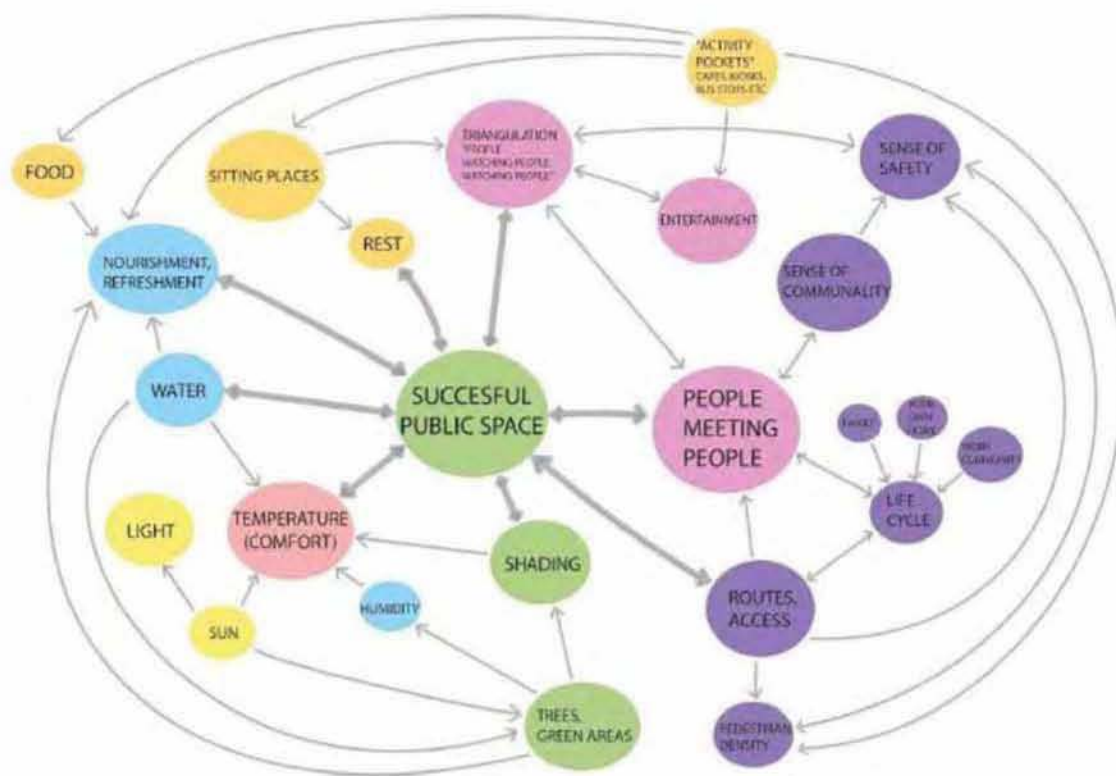
Οι αλλαγές στην αντίληψη περί δημόσιου αστικού χώρου και ιδιωτικού διαφέρουν, ανάλογα με τις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτικές συνθήκες κάθε εποχής και διαμορφώνουν την εικόνα της πόλης και τον χαρακτήρα της (Στεφάνου, 1999). Στις σύγχρονες πόλεις υπάρχουν δύο βασικά επίπεδα στα οποία μπορούν να υπάρξουν σημαντικές βελτιώσεις με την συμβολή του δημόσιου χώρου. Το πρώτο επίπεδο αφορά την κοινωνική ζωή μέσω της συναναστροφής των κατοίκων μιας πόλης στους δημόσιους χώρους της. Το δεύτερο συνδέεται με τα περιβαλλοντικά ζητήματα των σύγχρονων αστικών κέντρων (πυκνή δόμηση, πυκνό και κορεσμένο οδικό δίκτυο, ρύπανση, έλλειψη πρασίνου) και το ρόλο του δημόσιου χώρου στην αντιμετώπισή τους. Οι ελληνικές πόλεις αντιμετωπίζουν σοβαρά άλματα προβλήματα και στα δύο παραπάνω επίπεδα ενώ τα μέτρα που πρέπει να παρθούν για την βιώσιμη ανάπτυξή τους είναι επιτακτικής ανάγκης.

Ενδιαφέρον παράδειγμα ενίσχυσης της κοινωνικής ζωής του τόπου μέσω ανάπλασης και δημιουργίας νέων δημόσιων χώρων στην πόλη είναι η περίπτωση της Κοπεγχάγης, Δανία. Με ένα ιστορικό αναπλάσεων τριάντα περίπου χρόνων είναι πλέον σήμερα μια πόλη μεσαιωνικού χαρακτήρα με πολλούς και λειτουργικούς δημόσιους υπαίθριους χώρους. Το 1962 άρχισαν να απομακρύνουν από την κεντρική εμπορική περιοχή τα αυτοκίνητα και στη συνέχεια κάθε χρόνο ένας δρόμος ή μία πλατεία άλλαζε και αναμορφωνότανε. Το βασικό συστατικό επιτυχίας ενός μοντέλου απουσίας αυτοκινήτου από το κέντρο ήταν η σταδιακή προώθησή του, μέσω μιας αργής μακροχρόνιας διαδικασίας κάνοντας τους κατοίκους να συνειδητοποιήσουν ότι απλά έτσι έπρεπε να γίνει. Το ένα τρίτο των εργαζομένων στην Κοπεγχάγη χρησιμοποιούν πλέον ποδήλατο για να φτάσουν στην δουλειά τους αφού ιδιαίτερα αισθητή έγινε η αντίληψη πως αν δεν μπορείς να παρκάρεις δεν μπορείς να οδηγήσεις. Η τακτική που ακολουθήθηκε ήταν να μετακινείτε κάθε χρόνο το 2% των χώρων στάθμευσης έξω από την πόλη. Ο ρυθμός ήταν τόσο αργός που σε κανέναν δεν έκανε εντύπωση αλλά η διαδικασία συνεχίστηκε για είκοσι πέντε χρόνια και έφερε αποτέλεσμα. Ως εκ τούτου μειώθηκαν τα αυτοκίνητα στο κέντρο της πόλης και υπάρχουν περισσότεροι διαθέσιμοι ελεύθεροι χώροι.

Στο παρακάτω διάγραμμα απεικονίζονται οι παράγοντες που συνθέτουν την επιτυχία στον αστικό δημόσιο χώρο της πόλης, μέσα από την προσέλκυση της δημόσιας ζωής

και ταυτόχρονα την εξασφάλιση της βιωσιμότητας και της ισορροπίας των φυσικών πόρων. Οι κατευθύνσεις του διαγράμματος αποτελούνται από μια σειρά φυσικών χαρακτηριστικών που ενισχύουν το μικροκλίμα και παράλληλα εξασφαλίζουν την ροή των ανθρώπων μέσα σε αυτό.

Διάγραμμα 6.1: Βασικοί παράγοντες για έναν επιτυχημένο δημόσιο χώρο

Πηγή: internet, <http://biomimicrykth.blogspot.gr/2012/05/urban-life-in-public-spaces-html>

Σύμφωνα με το διάγραμμα ένας επιτυχημένος δημόσιος χώρος θα πρέπει να χαρακτηρίζεται από συνθήκες θερμικής άνεσης (temperature comfort), κατάλληλες συνθήκες σκίασης, ηλιασμού, υγρασίας και φωτισμού κατά την διάρκεια της ημέρας και της νύχτας (sun, light, humidity, shading) και να υποστηρίζει όσο το δυνατόν περισσότερο την ύπαρξη σημείων πρασίνου (trees, green areas). Το υδάτινο στοιχείο καθώς και η ύπαρξη θέσεων-καθισμάτων συμβάλλουν ενεργά στην βελτίωση της εικόνας του χώρου αλλά και της άνεσης και ξεκούρασης που αυτός προσφέρει στους επισκέπτες του κατά την διαμονή τους σε αυτόν (water, sitting places, rest). Επιπλέον η ύπαρξη καθισμάτων προσφέρει την δυνατότητα άνετης θέασης του περιβάλλοντος και των υπόλοιπων χρηστών του χώρου μετατρέποντας τη στιγμή ως μια ευχάριστη και διασκεδαστική εμπειρία (triangulation: people watching people watching people). Όλα

τα παραπάνω σε συνδυασμό με την δυνατότητα ύπαρξης τοπικών σημείων καφέ ή περιπτέρων που παρέχουν είδη κάλυψης πρώτης ανάγκης όπως τροφή, νερό και ενδεχομένως κάποιους καφέδες ή αναψυκτικά για την κάλυψη όλων των επιθυμιών (food,nourishment-refreshment,cafes,kiosks) καθώς και σταθμών εξυπηρέτησης μέσω μαζικής μεταφοράς (bus stops etc) συνθέτουν ένα ιδανικό σκηνικό ικανό να προσελκύσει ανθρώπους οι οποίοι θα συναντήσουν άλλους ανθρώπους (people meeting people) μέσα από την καθημερινότητά τους, από την γειτονιά ή το εργασιακό τους περιβάλλον (life cycle, work community) ικανοποιώντας αδιαμφισβήτητα την αίσθηση κοινωνικοποίησής τους (sense of communality). Ο δημόσιος χώρος πρέπει να εξυπηρετεί την εύκολη πρόσβαση σε αυτόν για όλους τους δυνατούς επισκέπτες μέσω διαδρομών και πεζόδρομων από και προς όλα τα σημεία της πόλης (access, routes, pedestrian density) προσφέροντας ταυτόχρονα την αίσθηση ασφάλειας τόσο για την εύκολη πρόσβαση και απομάκρυνσή τους από αυτόν όσο και για την παραμονή τους (sense of safety).

Εικόνα 6.1: «Ίσως η πιο σημαντική δραστηριότητα της πόλης είναι το πολύ συνηθισμένο, το να χαζεύεις τους άλλους ανθρώπους...»

Πηγή: <http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>

Παρά την γνώση λοιπόν ως ένα μεγάλο βαθμό των επιτυχημένων συστατικών που πρέπει να συνθέτουν την δημόσιο χώρο της πόλης η σημερινή πραγματικότητα στις ελληνικές πόλεις είναι διαφορετική. Τα όρια ανάμεσα στην σχέση ιδιωτικού και δημόσιου είναι δυσδιάκριτα. Κύρια αιτία του φαινομένου η καθόλα ανίσχυρη πολιτική βούληση που χαρακτηρίζει το σύγχρονο ελληνικό κράτος, βρίσκοντάς το, με αυτόν τον τρόπο, ανέτοιμο και, κατ' επέκταση, επιρρεπές στις νεοφιλελεύθερες πρακτικές, κυρίως

λόγω των οικονομικών συνθηκών που κυριάρχησαν τα τελευταία χρόνια παγκοσμίως. Η αγορά σήμερα διεκδικεί τα ηνία της κοινωνίας και επιδιώκει όχι μόνο να «επικαθήσει» του Κράτους, αλλά και να καθορίσει με δικά της κριτήρια τους ηθικούς, επιστημονικούς, κοινωνικούς και νομικούς όρους υπό τους οποίους θα λειτουργούν όλα τα κοινωνικά υποσυστήματα.(Πουρναρά Σ.,2013). Η έντονη τάση ιδιωτικοποίησης καθώς και η εμπορευματοποίηση των αγαθών και του τρόπου ζωής, έχουν ως συνέπεια τον κατακερματισμό του δημόσιου χώρου και την υποβάθμισή του με την επιθυμία κυριαρχίας ιδιωτικών κεφαλαίων πάνω σε αυτόν να κάνει ολοφάνερα αισθητή την παρουσία της. Το γεγονός ότι η τεχνολογία έχει αντικαταστήσει σε μεγάλο βαθμό την άλλοτε κοινωνική συναναστροφή των ανθρώπων σε ένα πραγματικό φυσικό περιβάλλον που συνήθως ο δημόσιος χώρος της πόλης έπαιζε τον ρόλο αυτό, με ένα διαφορετικό πλέον τρόπο προσέγγισης ο οποίος διασφαλίζει την κοινωνικότητα του ατόμου μέσα από την ταυτόχρονη διατήρηση της ιδιωτικότητάς του μέσα σε ένα δωμάτιο δείχνει ολοφάνερα την μετατόπιση του βάρους προς την κατεύθυνση του άυλου. Το ζητούμενο είναι η εύρεση μιας νέας ισορροπίας μεταξύ υλικού και άυλου κόσμου ώστε να αποφευχθεί η υποβάθμιση του δημόσιου χώρου με την αντικατάσταση της φυσικής πραγματικότητας σε εικονική αλλά και ο κίνδυνος συσσώρευσης της οικονομικής δύναμης και της πολιτικής εξουσίας στα κέντρα ελέγχου της τεχνολογίας. Ο εναπομείναν δημόσιος χώρος ιδιωτικοποιείται και κατακερματίζεται, τα αγαθά και οι κοινωνικές σχέσεις εμπορευματοποιούνται στον σημερινό τρόπο ζωής. Ο δημόσιος χώρος συρρικνώνεται και η σημασία του ατονεί, παρουσιάζοντας σταδιακά έντονα σημάδια εγκατάλειψης. Η κεφαλαιοποίηση του δημόσιου αστικού χώρου και η μετάθεση των λειτουργιών του σε ιδιωτικούς χώρους, η συνεχόμενη επανατροφοδοτούμενη προβολή της ανασφάλειας που νομιμοποιεί την ιδιωτικοποίηση και η παραχώρηση του δημόσιου χώρου για ιδιωτική χρήση και κατανάλωση, συνθέτουν το σκηνικό της εμπορευματοποίησης της αστικής εμπειρίας. Σύμφωνα με όλα τα παραπάνω μπορούμε εύκολα να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι εμπορευματοποίηση την ανθρώπων ζωής που συνθέτει την εικόνα όλων των αστικών κέντρων ελληνικών πόλεων και επεκτείνεται ακόμα και στον εξωαστικό χώρο δεν είναι ο μοναδικός τρόπος επίλυσης κοινωνικών, πολιτικών, πολιτιστικών και ιδιαίτερα οικονομικών ζητημάτων που απασχολούν σε μεγάλο βαθμό την σημερινή πραγματικότητα κρίση υπό των φόβο μιας χρεωκοπημένης χώρας. Ο δημόσιος χώρος αντικατοπτρίζει την ακμή ή την παρακμή μιας κοινωνίας. Περισσότερο λοιπόν από ποτέ ζητά χωρική δικαιοσύνη από

αυτούς που έχουν τη δύναμη να παράγουν τον φυσικό χώρο μέσω αναπτυξιακών μέτρων, εφαρμογών πολεοδομικών εργαλείων, επενδύσεων ακόμη και διεκδικήσεων μέσω κινητοποιήσεων και αγώνων. Απαραίτητο λοιπόν κρίνεται τόσο από την πλευρά του Κράτους όσο και από πλευράς μας να αφουγκραστούμε τα πραγματικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η κοινωνία μας και να στραφούμε όλοι προς μια κατεύθυνση επίλυσής τους ελπίζοντας πως το DNA των ανθρώπων δεν έχει μεταλλαχθεί τόσο πολύ ώστε να έχει πάψει να αναζητά δημόσιο χώρο.

Παράρτημα

Εικόνα 1: Paris Plage, Παρίσι, Γαλλία. Για ένα μήνα τον χρόνο η όχθη του Παρισιού μεταμορφώνεται σε μία αμμόδη παραλία και προσφέρει δραστηριότητες (μαθήματα χορού, αναρρίχηση σε τοίχους, παιχνίδια, ξαπλώστρες)

Πηγή:

http://placemaking.pps.org/great_public_spaces/one?public_place_id=997&type_id=3#

Εικόνα 2: Nyhavn, Κοπεγχάγη, Δανία_Ένα μικρό αλλά φιλόξενο κανάλι που περιβάλλεται και από τις δύο πλευρές με κτίρια από έντονα χρώματα

Πηγή:

http://placemaking.pps.org/great_public_spaces/one?public_place_id=881&type_id=3#

Εικόνα 3: High Park Children's Garden, Τορόντο, Καναδά_Κήπος πρότυπο για την αναζωογόνηση του χώρου του και την παράλληλα σύνδεσή του με την τοπική κοινότητα(ενθαρρύνει την συμμετοχικότητα των παιδιών)

Πηγή:

http://placemaking.pps.org/great_public_spaces/one?public_place_id=542&type_id=1#

Βιβλιογραφία**Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία**

1. Γοσποδίνη, Α. (1994) *Ιστορία πόλης και πολεοδομίας*. Σημειώσεις μαθήματος. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
2. Γοσποδίνη, Α. (1995) *Αστική σύνθεση*. Σημειώσεις μαθήματος. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
3. Γοσποδίνη, Α. (2007) *Χωρικές πολιτικές για το σχεδιασμό, την ανταγωνιστικότητα και τη βιώσιμη ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων* στο Γοσποδίνη Α. (επ.), *Μεταβιομηχανική πόλη: Νέες Οικονομίες, χωρικοί μετασχηματισμοί και νέα τοπία*, *Αειχώρος* 6(1): 100-145
4. Γοσποδίνη, Α. (2009) «Αστικός σχεδιασμός: Προκλήσεις και νέοι ορίζοντες». Στο *Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (επιμ.) 25 Κείμενα για το σχεδιασμό, τις πόλεις και την ανάπτυξη: Συλλογικός τόμος για τα 20 χρόνια λειτουργίας του Τμήματος Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας & Περιφερειακής Ανάπτυξης*. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας. σ.215-240.
5. Γοσποδίνη Α. & Μπεριάτος Η. επιμ. (2006), *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, Αθήνα: Κριτική
6. Le Corbusier (1987) *Η Χάρτα των Αθηνών*. Αθήνα: Ύψιλον.
7. Μάινα, Α. (2007) «Ψηφιακός τόπος ή δημόσιος χώρος?». Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π.
8. Ζάχος, Δ. (2012) «Ο δημόσιος χώρος στις πόλεις και στον κυβερνοχώρο?». Διπλωματική Μεταπτυχιακή Εργασία. Σχολή Μηχανικών Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.
9. Εμμανουήλ, Δ., Ζακοπούλου, Ε., Κουταντζόγλου, Ρ., Μαλούτας, Θ., Χατζηγιάννη, Α. (2008) *Κοινωνικοί και Χωρικοί Μετασχηματισμοί στην Αθήνα του 21^{ου} αιώνα*, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών.
10. Κουτρολίκου, Π. (2009) «Μετασχηματισμοί της σχέσης δημοσίου-ιδιωτικού χώρου στα συγκροτήματα κοινωνικής κατοικίας των ελληνικών αστικών κέντρων?». Έρευνα. Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
11. Αραβαντινός, Αθ. (1997) *Πολεοδομικός Σχεδιασμός- Για μια βιώσιμη ανάπτυξη του αστικού χώρου*, Εκδόσεις Συμμετρία, Αθήνα.

12. Αραβαντινός, Αθ., Κοσμάκη, Π. (1988) *Υπαίθριοι χώροι στην πόλη. Θέματα ανάλυσης και πολεοδομικής οργάνωσης αστικών ελεύθερων χώρων και πρασίνου*. Αθήνα, Ε.Μ.Π.
13. Μπάκα, Π. (2010) *‘Περιβαλλοντικές συνιστώσες του σχεδιασμού και της οικιστικής ανάπτυξης’*. Διπλωματική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
14. Κολιγιάννη, Α., Παπασταματάκη, Ε. (2008) *Διάλεξη: Το γλυπτό στην πλατεία: το παράδειγμα των πλατειών της Αθήνας*. Αθήνα
15. Lefebvre H. 1977, *Δικαίωμα στην πόλη*, Αθήνα: Παπαζήση
16. Τσάδαρη, Σ. (2007) *‘Πρελούδιο στην «παγκόσμια πόλη». Πλαίσιο μιας θεωρητικής συζήτησης για τις μεγάλες πόλεις του 21^{ου} αιώνα’*. Εργασία στα πλαίσια Μεταπτυχιακού προγράμματος στη σχολή Πολεοδομίας-Χωροταξίας, Ε.Μ.Π
17. Πουρναρά, Σ. (2013) *‘Αστικοί κοινόχρηστοι χώροι πρασίνου’*. Διπλωματική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
18. Μανούσου, Ε., Χαρτοφύλακα, Τ. (2011) *Κοινωνικά δίκτυα και μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην εξ αποστάσεως τριτοβάθμια εκπαίδευση*. Συνέδριο.
19. Καρούτσου, Ό. (2010) *‘Δημόσιος αστικός χώρος-Αντιληπτικές προσεγγίσεις’*. Ερευνητική Εργασία, Σχολή Μηχανικών Χωροταξίας και Ανάπτυξης, Α.Π.Θ
20. Πολύζος, Γ. (1993), *Από τον καθολικό στο σημειακό σχεδιασμό - Η ανάγκη για ολοκληρωμένα προγράμματα ανάπτυξης*, Αθήνα.
21. Μπελαβίλας, Ν., Βαταβάλη, Φ. (2009) *Πράσινο και ελεύθεροι χώροι στην πόλη*. Αθήνα: WWF Ελλάς.
22. Γιαννίρης, Η. (2012) *Οι πολίτες και η διαχείριση των δημόσιων χώρων*. Ημερίδα.
23. Μπρασινίκα, Μ. (2006) *‘Ιδιωτικοποίηση του δημόσιου χώρο. Παραδείγματα κοινοτήτων ελεγχόμενης εισόδου και η ελληνική πραγματικότητα’*. Εργασία στα πλαίσια Μεταπτυχιακού Προγράμματος, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
24. Μπίστη, Μ. (2012) *‘Δημόσιον χώρον χρήστες αναζητούνται’*. Διπλωματική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
25. Βάσιλα, Α. (2009) *‘Η Αθήνα ως μητρόπολη. Τάσεις μετασχηματισμού, εμπορευματοποίηση της πόλης, ανακατατάξεις σε κοινωνικό και πολεοδομικό ιστό’*. Εργασία στα πλαίσια Μεταπτυχιακού προγράμματος, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π

26. Καούνη, Δ. (2012) *‘Η κοινωνική διάσταση του δημόσιου χώρου: Μελετώντας τις πλατείες του Μεταξουργείου’*. Εργασία στα πλαίσια Μεταπτυχιακού προγράμματος, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
27. Χόρμπα, Κ. (2012) *‘Η βιομηχανική αρχαιολογία και ο επαναπροσδιορισμός του δημόσιου χώρου: Παραδείγματα και τεχνικές από τον ευρωπαϊκό χώρο’*. Ερευνητική Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Πολυτεχνείο Κρήτης.
28. Benevolo L., (2009) *Η πόλη στην Ευρώπη*, μτφρ. Παπασταύρου Αν., εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σελ. 317
29. Δεσποτόπουλος, Ι. (1997) *Η ιδεολογική δομή των πόλεων*. Αθήνα: Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο.
30. Κοσμίδου, Α. (2012) *‘Ανάκτηση του δημόσιου χώρου της πόλης-Ο ρόλος του οικοδομικού τετραγώνου’*. Εργασία στα πλαίσια Μεταπτυχιακού προγράμματος, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
31. Λαλένης Κ. (2004), «Η Εξασφάλιση Δημόσιου Χώρου στις Ελληνικές Πόλεις. Νομοθετικές Ρυθμίσεις και Εφαρμογές», *Πόλη και Χώρος από τον 20ο στον 21ο αιώνα, Τιμητικός Τόμος για τον Καθ. Ι. Αραβαντινό*, Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο – Σχολή Αρχιτεκτόνων, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας – Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Σύλλογος Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών, Αθήνα 2004, σελ. 273-286
32. Μαύρου, Χ. (2014) *‘Στρατηγική σχεδιασμού για την ανάπτυξη και αναζωογόνηση του δημόσιου χώρου: Περιοχή Κουμπέ Ρεθύμνου’*. Εργασία, Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Ε.Μ.Π
33. Θεοδωρά Γ., Λουκάκης Π. (2011) *‘Τάσεις εξέλιξης των αστικών κέντρων της Ελλάδας’*, Περιοδικό Αειχώρος, Τεύχος 15, 102- 129, Βόλος.
34. Πετράκος, Γ., Μαρδάκης, Π., Οι πρόσφατες μεταβολές στο ελληνικό σύστημα αστικών κέντρων, στο Οικονόμου, Δ., Πετράκος, Γ. (επιμ.), *Η ανάπτυξη των πόλεων-Διεπιστημονικές προσεγγίσεις Αστικής Ανάλυσης και Πολιτικής*, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας-Gutenberg, Βόλος 1999, σσ 231-45, σελ. 232
35. Αίσωπος, Γ., (2006) *Η διάχυτη πόλη*, στο Γοσποδίνη, Α., Μπεριάτος, Η.(επιμ.) *Τα νέα αστικά τοπία και η ελληνική πόλη*, εκδόσεις Κριτική, σσ 104-117
36. Καμέας, Α. (2004) «Ο υπολογιστής εξαφανίζεται», Περιοδικό POPULAR SCIENCE, Ελληνική έκδοση

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

1. Carmona, M. και Magalhaes, C. (2006) "Public space management: Present and potential". *Journal of Environmental Planning and Management*, 49 (1), p.75-99.
2. Carmona M. (2010a) "Contemporary public space, part two: Classification". *Journal of Urban Design*, 15 (2), p.157-173.
3. Carmona, M. (2010b) "Contemporary public space: Critique and classification, part one: Critique". *Journal of Urban Design*, 15 (1), 123-148.
4. Carmona, M., Heath, T., Oc, T. και Tiesdell, S. (2003) *Public spaces, urban spaces: The dimensions of urban design*. Oxford: Architectural Press.
5. Gehl, J. (2011) *Life between buildings: Using public space*. Washington: Island Press.
6. Gospodini, A. (2001) "Urban design, urban space morphology, urban tourism; An emerging new paradigm concerning their relationship". *European Planning Studies*, 9 1(7), p.925-934.
7. Gospodini, A. (2008) "New technologies opposing urban sustainability". Στο: Gospodini, A., Brebbia, C.A. και Tiezzi, E. (επιμ.) *The sustainable city: Urban regeneration and sustainability*. UK: WIT Press.
8. Lynch, K. (1981) *A theory of good city form*. Cambridge: MIT Press.
9. Lefebvre, H. (2003) "The urban revolution". Minneapolis: Minnesota University Press.
10. Zukin, S. (1995) *The cultures of cities*. Cambridge: Blackwell.

Λιαδικτυακές Πηγές

1. Public Spaces, Προσβάσιμο στο URL: <http://www.pps.org/blog/9-great-streets-around-the-world/>
2. Τσίγγου, Α. (2013) «Περιβαλλοντικές αναπλάσεις παράκτιων αστικών ζωνών: Εφαρμοσμένα παραδείγματα στην Ελλάδα και στο εξωτερικό», προσβάσιμο στο URL: http://www.kpedrapetsonas.gr/pdf-files/seminaria/20130301/20130301_Ergastiria_3_04_Efarmosmena_Paradeigmata.pdf
3. Φραντζή, Μ. (2013) «Το τοπίο του δημόσιου χώρου», προσβάσιμο στο URL: <http://www.sadas-pea.gr/to-topio-tou-dimosiou-chorou-architektones/>
4. Ψυλλίδης, Α. (2006) «Το δίπολο δημόσιο-ιδιωτικό: Οι κλασσικές προσεγγίσεις», προσβάσιμο στο URL:

<http://www.greekarchitects.gr/gr/%CE%B1%CF%81%CF%87%CE%B9%CF%84%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%BF%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%B5%CF%82/%CF%84%CE%BF%CE%B4%CE%B9%CF%80%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B4%CE%B7%CE%BC%CE%BF%CF%83%CE%B9%CE%BF%E2%80%93%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BB%CE%B1%CF%83%CF%83%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CF%82%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CE%B5%CE%B3%CE%B3%CE%B9%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82-id123>

5.Γοσποδίνη, Α., Μακροπούλου, Μ. (2013) «Πράσινος αστικός σχεδιασμός & υπαίθριοι χώροι στην Ελλάδα», προσβάσιμο στο URL:

http://www.citybranding.gr/2013/06/blog-post_27.html

6.Fifth Framework Programme 1998-2002, «Σχεδιασμός υπαίθριων αστικών χώρων με βιοκλιματικά κριτήρια », προσβάσιμο στο URL:

http://www.cres.gr/kape/education/design_guidelines_el.pdf

7.Academia.edu, προσβάσιμο στο URL:https://www.academia.edu/2268740/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CF%83%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CE%B1%CF%83%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CF%89%CE%BF%CE%B3%CF%8C%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%83%CF%84%CE%BF_%CE%B9%CF%83%CF%84%CE%BF%CF%81%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CE%BA%CE%AD%CE%BD%CF%84%CF%81%CE%BF_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%91%CE%B8%CE%AE%CE%BD%CE%B1%CF%82_%CF%84%CE%BF%CF%80%CE%B9%CE%BA%CE%AD%CF%82_%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B8%CE%AE%CE%BA%CE%B5%CF%82_%CE%BA%CE%B1%CE%B9_%CF%80%CE%B1%CE%B3%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%B9%CE%B5%CF%82_%CF%84%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82

8.Βούλγαρης, Στ. (2014), προσβάσιμο στο URL:

<http://steliosvoulgaris.gr/index.php/blog/item/8-oi-drasesis-anavathmisis-tou-istorikoy-kentrou-enas-neos-symmetoxikos-mixanismo-gia-tin-astiki-anazoogonisi>

9.ArtTravel, προσβάσιμο στο URL:

<http://www.arttravel.gr/arttravelbest/bestof/%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82%CF%80%CE%BB%CE%B1%CF%84%CE%B5%CE%AF%CE%B5%CF%82%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%BA%CF%8C%CF%83%CE%BC%CE%BF%CF%85.aspx>